
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Canovas Cots, David; Gómez Martín, Francesc Josep, dir. Les aventures de Tintín de Joaquim Ventalló : anàlisi de la traducció al català. 2020. (0 Grau en Traducció i Interpretació)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/232792>

under the terms of the license

FACULTAT DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

GRAU DE TRADUCCIÓ I INTERPRETACIÓ

TREBALL DE FI DE GRAU

Curs 2019-2020

***Les aventures de Tintín* de Joaquim Ventalló:
anàlisi de la traducció al català**

David Cànovas Cots

1418775

TUTOR

FRANCESC J. GÓMEZ

Barcelona, 4 de juny del 2020

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Dades del TFG

Títol: *Les aventures de Tintín* de Joaquim Ventalló: anàlisi de la traducció al català

Título: *Les aventuras de Tintín* de Joaquim Ventalló: análisis de la traducción al catalán

Title: *Les aventures de Tintín* by Joaquim Ventalló: analysis of the catalan translation

Autor: David Cànovas

Tutor: Francesc J. Gómez

Centre: Universitat Autònoma de Barcelona

Estudis: Grau en traducció i interpretació - Alemany

Curs acadèmic: 2019-2020

Paraules clau

Hergé, *Les aventures de Tintín*, Joaquim Ventalló, còmic, literatura juvenil.

Hergé, *Les aventuras de Tintín*, Joaquim Ventalló, cómic, literatura juvenil.

Hergé, *Les aventures de Tintín*, Joaquim Ventalló, comic, young adult fiction.

Resum del TFG

Aquest treball de fi de grau és un estudi de la traducció catalana de *Les Aventures de Tintín* d'Hergé a càrrec de Joaquim Ventalló, des del punt de vista històric i traductològic. S'analitza la traducció de topònims, de cançons, dels noms dels personatges principals i de la seva caracterització lingüística. També s'estudien les decisions preses pel traductor a l'hora de traslladar jocs de paraules o davant de possibles dubtes comuns en traduir del francès al català. A més a més, es tenen en compte les traduccions de l'obra a altres idiomes, com l'alemany o l'anglès. També es fa un recull de totes les cançons tant en l'original com en la traducció.

El treball està dividit en dues parts: la primera resumeix la biografia tant d'Hergé com de Joaquim Ventalló i presenta la situació del còmic en català durant la segona meitat del segle XX; la segona part analitza la traducció basant-se en el buidatge d'alguns àlbums, escollits o bé perquè van ser els primers o els darrers de traduir-se o bé perquè contenen molts detalls importants per a aquest estudi.

Este trabajo de fin de grado es un estudio de la traducción catalana de *Les Aventures de Tintín* de Hergé a cargo de Joaquim Ventalló, desde el punto de vista histórico y traductológico. Se analiza la traducción de topónimos, de canciones, de los nombres de los personajes principales y de su caracterización lingüística. Se estudian también las decisiones tomadas por el traductor al trasladar juegos de palabras o ante posibles dudas comunes al traducir del francés al catalán. Además, se tienen en cuenta las traducciones de la obra a otros idiomas, como el alemán o el inglés. También se recogen todas las canciones del original y de la traducción.

El trabajo está dividido en dos marcos: el primero resume la biografía tanto de Hergé como de Joaquim Ventalló y presenta la situación del cómic en catalán a lo largo de la segunda mitad del siglo XX; el segundo marco analiza la traducción basándose en algunos álbumes, escogidos ya sea porque fueron los primeros o los últimos en traducir-se o porque contienen muchos detalles importantes para este estudio.

This bachelor end project is a study on the Catalan translation of Hergé's *Les Aventures de Tintin* by Joaquim Ventalló, from a historical and translational point of view. The translation of place names, songs, the names of the main characters and their linguistic characterisation are analysed. I also study the decisions taken by the translator when translating word games or when faced with possible doubts that are common when translating from French into Catalan. Furthermore, translation of the work into other languages, such as German or English, are also considered. All the songs from the original and the translation are gathered altogether.

The work is divided into two parts: the first one contains a summary of the biography of both Hergé and Joaquim Ventalló and of the Catalan comic situation throughout the second half of the 20th century. The second part analyses the translation based on some albums, which are chosen either because they were the first or the last to be translated or because they contain many significant details for this study.

Avís legal

Avís legal

© David Cànovas Cots, Barcelona, 2020. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor.

Aviso legal

© David Cànovas Cots, Barcelona, 2020. Todos los derechos reservados.

Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autor.

Legal notice

© David Cànovas Cots, Barcelona, 2020. All rights reserved.

None of the content of this academic work may be reproduced, distributed, broadcasted and/or transformed, either in whole or in part, without the express permission or authorization of the author.

Índex

INTRODUCCIÓ	5
PART TEÒRICA.....	7
1. Georges Remi	7
2. <i>Les Aventures de Tintin</i>	9
3. Joaquim Ventalló.....	11
4. El món del còmic en català durant la segona meitat del segle XX.....	13
ANÀLISI.....	14
1. Caracterització dels personatges	14
1.1. Tintín.....	14
1.2. Professor Silvestre Tornassol.....	16
1.3. Capità Haddock	18
1.4. Dupond i Dupont.....	22
2. Ús de les formes de tractament	24
3. Traducció de cançons.....	30
4. Diferents problemes de traducció	34
4.1. Traducció de noms propis	35
5. Algunes diferències amb Casterman.....	38
CONCLUSIONS	42
BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA	45
1. Obres citades	45
2. Obres consultades.....	47
ANNEXOS	48
1. Annex 1: àlbums de la sèrie	48
2. Annex 2: cançons.....	50
3. Annex 3: noms dels personatges	53

INTRODUCCIÓ

Aquest treball pretén de fer una anàlisi objectiva dels criteris de la traducció al català de l'obra de Georges Remi, Hergé, *Les Aventures de Tintín*, traslladada al català per Joaquim Ventalló entre el 1964 i el 1976. Els àlbums originals, vint-i-quatre, són en francès i es van publicar entre el 1929 i el 1976 (el vint-i-quatrè àlbum va quedar inacabat i tan sols se'n van publicar pòstumament els esborranys l'any 1986).

Encara que s'ha ressaltat sovint el paper de Joaquim Ventalló com a traductor de Tintín, no hi ha estudis que contrastin exhaustivament la traducció amb l'original. Personalment, crec que el traductor al català intentava recuperar la cultura i el vocabulari catalans d'abans del franquisme. Centrant-me en alguns trets ja remarcats en articles o estudis i en d'altres punts menys coneguts, intentaré interpretar la intenció de Joaquim Ventalló en prendre algunes decisions a l'hora de traduir.

L'objectiu del treball és comprovar si el traductor va mantenir uns criteris coherents i uniformes en les seves traduccions i si va tenir sempre el mateix grau de fidelitat amb l'original. Per a això, es farà un buidatge sistemàtic de sis àlbums, i després se'n farà una comparació amb la versió original. La majoria d'àlbums que s'analitzaran són dels últims que es van publicar en francès perquè hi apareixen tots els personatges principals i, per tant, tenen més importància per a l'estudi, encara que sí que se'n analitzarà un dels primers, *Els cigars del faraó*, perquè és el segon àlbum que es va publicar en català. Els altres àlbums dels quals es farà un buidatge són *Les joies de la Castafiore* perquè és el primer àlbum que Ventalló va traduir, *Tintín i els pícaros* perquè va ser l'últim de traduir-se al català, *Vol 714 a Sydney* i *Tintín al Tibet* pel gran nombre de renecs del capità Haddock que hi surten, i també *Hem caminat damunt la Lluna* perquè tota la trama es centra gairebé només en els personatges que s'estudiaran. D'aquest últim àlbum també s'analitzarà la versió que va publicar l'editorial Casterman en català, *Hem trepitjat la Lluna*, a fi de poder-ne comparar les diferències amb la traducció de Joaquim Ventalló.

Un dels principals objectes d'anàlisi serà l'expressió dels personatges, ja que és un dels trets característics de l'obra i va lligada estretament amb l'humor, que és sempre susceptible de tenir una traducció més lliure que la resta del text. Aquest punt també permetrà d'estudiar la manera de traduir de Joaquim Ventalló.

Al llarg de tots els còmics de Tintín apareixen diferents cançons que canten els personatges i que Ventalló va adaptar. Aquest treball reunirà totes aquestes cançons i elaborarà un cançoner de *Les aventures de Tintín* en català.

Al llarg d'aquest treball es citen sovint àlbums concrets, que van abreviats seguint una nomenclatura determinada (v. Annex 1), si escau, i fan referència, indistintament, a la versió

francesa o a la catalana. Pel que fa a la referència de la pàgina, tira i vinyeta, ve donada així, per exemple: EM, 54.4.3 (*L'estel misteriós*, pàgina 54, tira 3, vinyeta 3).

M'agradaria aprofitar aquest apartat per agrair la feina de Francesc J. Gómez com a tutor del treball. A banda de les correccions (ortogràfiques i de contingut) de tots els apartats i les recomanacions sobre com enfocar el treball, vull agrair-li sobretot l'encoratjament constant en cada conversa, que m'ha permès de prosseguir el treball amb confiança fins i tot en els moments en què veia més clar què feia malament que no pas què feia bé.

PART TEÒRICA

1. *Georges Remi*

Georges Remi, conegut com a Hergé, va néixer a Etterbeek, Bèlgica, el 22 de maig de 1907. De petit va assistir a una escola laica i més endavant a un institut catòlic. De jove, es va unir als escoltes de l'institut i durant els viatges a Àustria, Suïssa, Itàlia o els Pirineus en dibuixava els paisatges.¹ Va ser així que es va interessar per l'oest americà i amb disset anys va començar a signar amb el pseudònim d'Hergé.

L'any 1925 va començar a treballar pel diari nacionalista belga *Le Vingtième Siècle*, que aleshores era dirigit per l'abat Wallez, un ultracatòlic seguidor de Mussolini. A més a més, també publicava tires còmiques en una revista d'escoltes, el protagonista de les quals era Totor, un escolta.

Al cap de poc va esdevenir encarregat de *Le Petit Vingtième*, que era la secció infantil de *Le Vingtième Siècle*. Després d'alguns intents d'idear personatges però sense tenir gaire èxit, Hergé va recuperar Totor, li va canviar el nom, la professió i li va afegir un gos, i així va sorgir Tintín, un jove reporter de *Le Petit Vingtième* que salva el poble rus del comunisme soviètic. L'abat Wallez donava suport a aquesta figura anticomunista i va ser ell que va proposar que Tintín se n'anés a la Rússia Soviètica. Des del gener de 1929 es van publicar setmanalment històries curtes sobre les peripècies del reporter a la Unió Soviètica. Finalment es van ajuntar totes les planxes en un sol àlbum, *Tintin au pays des Soviets* (1930).

A causa de la gran reeixida del primer àlbum, Hergé va començar a idear una continuació. També a proposta de l'abat Wallez, en el segon àlbum, *Tintin au Congo* (1931), Hergé va ressaltar la feina d'evangelització dels missioners a l'Àfrica amb la intenció d'incentivar el jovent belga.

L'any 1932 l'editorial belga Casterman va firmar un contracte amb Hergé i va comprar a l'abat Wallez els drets per poder publicar tots els àlbums sota el seu segell. D'aleshores ençà, Tintín va tenir cada cop més èxit i va visitar països d'Amèrica, Àsia, Europa i també algun d'inventat.

Poc conscient del seu èxit, Hergé no va reclamar plenament els drets d'autor per Tintín fins l'any 1936, després que es publicqués *Le Lotus bleu* (1936).

Hergé va afegir de tant en tant algun personatge que acabaria apareixent en més d'una obra, com Dupond i Dupont, Xang, Bianca Castafiore, el capità Haddock o el professor Tornassol.

---

¹ La majoria d'informació d'aquesta biografia s'ha obtingut de Hergé / Moulinsart. 2020. «Hergé».

A partir de l'any 1941 es van reeditar els primers àlbums per publicar-los en color i corregir-ne algunes errates. A causa de les limitacions de la impremta de què disposava l'editorial Casterman, els àlbums no podien depassar les 64 pàgines, que és el nombre de pàgines que tenen tots els àlbums, excepte el primer, que no ha estat mai editat en color.

Tot i que Tintín i les seves peripècies són fictícies, els àlbums solen reflectir o criticar fets coetanis: *L'Île noire* (en català, *L'illa negra*) es va publicar l'any 1938, tan sols cinc anys després que s'estrenés la pel·lícula *King Kong*; Sildàvia i Bordúria, dos països que apareixen a *Le Sceptre d'Ottokar* (1939), estan basats en l'antiga Iugoslàvia i els paisatges recorden els Balcans. A més a més, un dels personatges, Müsstler, és la clara síntesi de Mussolini i Hitler. En aquest àlbum, Bordúria vol conquerir Sildàvia, fent referència a l'annexió d'Àustria per part del Tercer Reich l'any 1938. Les tensions polítiques a causa del segrest del professor Tornassol a *L'Affaire Tournessol* (1956) són un símil de la cursa armamentista de les potències mundials durant la Guerra Freda.

El dibuixant belga també es va avançar a alguns esdeveniments: en *On a marché sur la Lune* (1954), Tintín trepitja la Lluna quinze anys abans que Neil Armstrong.

Hergé, que ja havia patit alguna depressió durant la Segona Guerra Mundial, va patir una inestabilitat emocional durant els últims anys de la seva vida a causa de fets com la mort de l'abat Wallez, un accident de trànsit de la seva muller i el posterior divorci, o la mort del seu pare. Per aquest motiu havia d'aturar la seva feina com a dibuixant tot sovint. A mesura que passaven els anys, el seu estat de salut empitjorava, i cada cop es podia dedicar menys a Tintín. De vuit àlbums que van sortir durant els anys trenta, només en va publicar tres als anys seixanta, i un en la dècada següent. El 3 de març de 1983 va morir amb 75 anys a la clínica de Woluwe-Saint-Lambert, Bèlgica.

2. Les Aventures de Tintin

Hergé va dibuixar vint-i-tres àlbums de *Les Aventures de Tintín* entre 1930 i 1976. L'any 1986 l'editorial Casterman va publicar els esbossos d'un vint-i-quatrè àlbum inacabat, *Tintin et l'Alph-Art*. Per tal que els actuals propietaris, Casterman i Moulinsart, no en perdin els drets, tenen previst publicar un nou àlbum l'any 2052.²

Tot i que a mesura que passaven els anys Hergé dibuixava nous àlbums amb menys freqüència, l'acollida de Tintín a escala mundial va anar en augment. L'any 1936 hi va haver la primera traducció d'un àlbum: *Tintin en Amérique* (1932) es va publicar en portuguès en una revista. D'aleshores ençà, cada cop més editorials es van interessar per la sèrie d'Hergé. Holandès, anglès, alemany, castellà... La llista d'idiomes que Tintín parla continua creixent, i actualment ja n'hi ha més de cent deu.

Aquest èxit li ha permès travessar fronteres com les de Rússia, encara que l'orientació política dels primers àlbums ha fet que Tintín no hi tingui gaire acollida. No se'n van començar a traduir alguns còmics al rus fins l'any 1993, que es va publicar *Le Temple du Soleil* (1949). Des d'aleshores, tan sols se n'han traduït alguns més, i no va ser fins l'any 2019 que es va traduir el primer àlbum de la sèrie, *Tintin au pays des Soviets* (1930).³

L'editorial Casterman, que va adquirir els drets de publicació en francès l'any 1932, ha anat comprant-ne els drets en altres països i actualment és present en la majoria de regions a les quals han arribat els àlbums. En català, l'editorial Joventut va publicar tota la sèrie a partir de 1964 seguint un ordre aleatori, però l'any 2001 Casterman també va recuperar-ne els drets. Com que el contracte entre Hergé i Joventut era indefinit, Casterman va haver de canviar el format dels còmics i encarregar una nova traducció, que van dur a terme Isabel Negre i l'equip Link, dirigit per Núria Salvador.⁴ A continuació es presenta una taula amb les dates de publicació dels àlbums en francès i en català per Joventut.

Francès	Català
<i>Tintin au pays des Soviets</i> (1930)	<i>Tintín al país dels soviets</i> (1983)
<i>Tintin au Congo</i> (1931)	<i>Tintín al Congo</i> (1968)
<i>Tintin en Amérique</i> (1932)	<i>Tintín a Amèrica</i> (1968)
<i>Les Cigares du Pharaon</i> (1934)	<i>Els cigars del faraó</i> (1964)
<i>Le Lotus bleu</i> (1936)	<i>El lotus blau</i> (1965)

² Viquipèdia. 2020. «Les aventures de Tintín».

³ Hergé / Moulinsart. 2019. «Tintin au pays des Soviets en russe: une première mondiale».

⁴ Riera Pujal, Jordi. *El còmic en català. Catàleg d'àlbums i publicacions (1939-2011)*. Barcelona: Glénat, 2011.

<i>L'Oreille Cassée</i> (1937)	<i>L'orella escapçada</i> (1965)
<i>L'Île Noire</i> (1938)	<i>L'illa negra</i> (1966)
<i>Le Sceptre d'Ottokar</i> (1939)	<i>El ceptre d'Ottokar</i> (1965)
<i>Le Crabe aux pinces d'or</i> (1941)	<i>El cranc de les pinces d'or</i> (1969)
<i>L'Étoile mystérieuse</i> (1942)	<i>L'estel misteriós</i> (1965)
<i>Le Secret de la Licorne</i> (1943)	<i>El secret de l'Unicorn</i> (1965)
<i>Le Trésor de Rackham le Rouge</i> (1944)	<i>El tresor de Rackham el Roig</i> (1965)
<i>Les 7 Boules de cristal</i> (1948)	<i>Les 7 boles de cristall</i> (1967)
<i>Le Temple du Soleil</i> (1949)	<i>El temple del sol</i> (1965)
<i>Tintin au pays de l'or noir</i> (1950)	<i>Tintín al país de l'or negre</i> (1965)
<i>Objectif Lune</i> (1953)	<i>Objectiu: la Lluna</i> (1968)
<i>On a marché sur la Lune</i> (1954)	<i>Hem caminat damunt la Lluna</i> (1968)
<i>L'Affaire Tournesol</i> (1956)	<i>L'afer Tornassol</i> (1967)
<i>Coke en stock</i> (1958)	<i>Estoc de coc</i> (1967)
<i>Tintin au Tibet</i> (1960)	<i>Tintín al Tibet</i> (1965)
<i>Les Bijoux de la Castafiore</i> (1963)	<i>Les joies de la Castafiore</i> (1964)
<i>Vol 714 pour Sydney</i> (1968)	<i>Vol 714 a Sydney</i> (1969)
<i>Tintin et les Picaros</i> (1976)	<i>Tintín i els pícaros</i> (1976)
<i>Tintin et l'Alph-Art</i> (1986)	<i>Tintín i l'Art-Alfa</i> (1987)

A part del format en paper, l'any 1992 va sortir una sèrie de televisió de dibuixos animats de vint-i-un capítols basada en els àlbums de l'obra. També se n'han fet pel·lícules tant animades com amb actors reals. Alguns d'aquests llargmetratges no estan basats en cap còmic i posteriorment s'han adaptat al format vinyeta. Hi ha cinc adaptacions a videojocs de diferents àlbums de Tintín.

Les Aventures de Tintin són segurament els còmics que han tingut més èxit mundialment. La febre tintinaire ha arribat al punt que, per exemple, l'any 2014 es va vendre en una subhasta per més de mig milió d'euros la portada d'un número de *Le Petit Vingtième* del 1939 on apareixen Tintín i Milú en *Le Sceptre d'Ottokar* (1939).⁵

⁵ «Tintin et Milou : un dessin de Hergé vendu 505 000 Euros» Le Point.

3. Joaquim Ventalló

Joaquim Ventalló i Vergés va néixer a Terrassa el 5 de febrer de 1899.⁶ Amb sis anys va entrar en una escola cristiana on l'ensenyament era només en francès.

Encara que en aquest estudi és la faceta traductora de Ventalló la més rellevant, la seva professió principal va ser sempre el periodisme. Als disset anys fundava *El Dia*, un periòdic de caire republicà que tenia la intenció de catalanitzar la vida cultural de Terrassa i que continuaria publicant en català fins als inicis de la Guerra Civil.

Ventalló va treballar també en periòdics com *La Publicitat* (diari d'Acció Catalana, que era un partit sorgit de la Lliga Regionalista), *L'Esport Català*, *La Rambla* o *L'Opinió* (setmanari del qual sortiria el grup fundador d'Esquerra Republicana i del qual Ventalló fou director), tots amb una mentalitat clarament catalanista.

Joaquim Ventalló va ser membre d'Esquerra Republicana des de la seva fundació el març de 1931, un cop acabada la dictadura de Primo de Rivera. En crear-se la Generalitat de Catalunya l'any 1931 pocs mesos més tard, Ventalló va esdevenir regidor i tinent d'alcalde de Barcelona per petició de Francesc Macià. Com a regidor, va impulsar la creació de nous centres escolars i va fer esforços per facilitar l'educació a Catalunya.

A causa de les seves col·laboracions en diaris com *L'Opinió* va rebre amenaces per part de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) i, per consell de Lluís Companys, va marxar a l'exili cap a França molt poc després de l'esclat de la Guerra Civil. A París el van nomenar Cancellier de l'Ambaixada Espanyola i hi va viure la invasió dels nazis l'any 1940. Allà es va casar amb Johanna Givanel, que era traductora, i va tenir una filla. Va tornar a Barcelona el 1943 gràcies a l'ajut del seu germà Lluís, que, com a falangista i figura important en el nou règim franquista, va moure fils per facilitar-ne el retorn. Tot i haver tornat a la seva terra natal, va tenir prohibit d'exercir com a periodista fins a l'any 1978 a causa de la seva ideologia republicana i catalanista.

Mentre era a l'exili, Ventalló va descobrir *Les Aventures d'Hergé* i s'hi va aficionar. En una carta al fill del director literari de l'Editorial Joventut, que aleshores tenia els drets de Tintín en català, castellà, asturià i gallec, demanava poder traduir els àlbums al català, si calia, de franc, perquè no volia que la traducció catalana fos tan deplorable com la castellana, segons deia:

Però us poso aquests mots perquè com que la traducció castellana que s'ha publicat és tan deplorable i el Tin Tin [sic] tan simpàtic, queda disminuït amb un text cursi que és llàstima, —sigui dit entre nosaltres i sense ganes d'ofendre ningú. Em sabia greu que la traducció catalana fes malbé el

---

⁶ La majoria d'informació d'aquesta biografia s'ha obtingut de Vinyes i Roig, Pau. *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític, poeta i traductor*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2010.

personatge, i per tant em brindo —si voleu, de franc, encara que em guanyo una mica la vida traduïnt per a diverses editorials— a revisar el text del que faci la traducció, perquè no n'hi ha prou com sabeu amb haver viscut al país, per a collir les nuances [sic] o matisos del lèxic, i en català em sabia greu que l'edició fos tan malaguanyada com la castellana (Vinyes i Roig 2010, 140).

Per a ell, la correcció en el llenguatge escrit era molt important i considerava que Tintín seria una manera d'apropar la llengua catalana als joves, que fins al 1962 no havien pogut llegir traduccions al català per prohibició durant la dictadura. L'any 1964 va traduir *Les Bijoux de la Castafiore* (1963) amb el títol *Les joies de la Castafiore* i es va convertir en tot un èxit de l'editorial, que entre aquesta data i el 1969 va encarregar a Ventalló la traducció de tots els còmics de Tintín que hi havia fins aleshores excepte *Tintín aux pays des Soviets*, vint-i-un. Les presses de l'Editorial Joventut per publicar tots els àlbum feien que hi hagués errades ortogràfiques en els àlbums encara que Ventalló els les fes saber, o que un àlbum sortís abans que un altre tot i que anés més tard cronològicament, com és el cas de *El tresor de Rackham el Roig* (traduït l'any 1964) i *El secret de l'Unicorn* (traduït l'any 1965).

Sovint consultava els pescadors del Port de la Selva, on estiuejava, per qüestions referents a la nàutica o per acabar de perfilar en català el llenguatge del Capità Haddock, que ja en francès era característic.

L'any 1987, amb 88 anys, encara va traduir l'últim dels àlbums, *Tintin et l'Alph-Art* (1986), que s'havia publicat després de la mort d'Hergé.

Així doncs, per a Ventalló, traduir *Les Aventures de Tintin* va ser molt més que un simple encàrrec de traducció. Per a ell, significava fer un servei a la llengua catalana i al jovent d'aleshores, que creixia en un entorn on la llengua escrita era el caastellà. Ja des del seu càrrec com a tinent d'alcalde de Barcelona, Joaquim Ventalló sempre es va preocupar per la situació de l'educació a Catalunya, i l'any 1984 va rebre la Creu de Sant Jordi en reconeixement de la seva feina com a periodista.

Va morir a Barcelona l'any 1996 amb 97 anys a causa d'una bronquitis.

4. El món del còmic en català durant la segona meitat del segle XX

El còmic en català adreçat a un públic infantil i juvenil va aparèixer per primera vegada l'any 1904 com una part més de la revista *En Patufet*. Com tots els còmics d'abans de la Primera Guerra Mundial, encara tenia el text a l'exterior de la vinyeta. Un cop arribat el franquisme, la publicació de còmics en català es va aturar a causa de la prohibició de la llengua, tant a nivell educatiu com a nivell comunicatiu. Això va causar un buit de gairebé trenta anys en la producció catalana de còmics.

No va ser fins a principis de la dècada dels seixanta que es van publicar petites historietes en català en revistes que també combinaven reportatges i contes. Dues de les revistes de més anomenada i que també van sorgir en aquesta dècada van ser *Cavall Fort* i *L'infantil*.⁷ En els primers anys les vinyetes eren totes de producció pròpia, però l'any 1963 el lingüista i traductor Albert Jané, que va ser redactor i director de *Cavall Fort*, va començar a traduir tires còmiques d'origen francobelga que es publicaven dins de la revista, com ara *Jan i Trencapins* o *La patrulla dels castors*. Va ser aleshores, i també gràcies a la publicació d'àlbums sencers d'origen francobelga, que hi va haver un augment en la venda de còmics en llengua catalana. L'any 1964 començaven a publicar-se *Les aventures de Tintín*, i en els anys vinents també apareixien en català en format còmic i ja sense pertànyer a cap revista *Jan i Trencapins* (1964), *Gil Pupil·la* (1966), *Els Barrufets* (1967) o *Astèrix* (1969). Tot i que Albert Jané es va encarregar de la traducció de la majoria d'aquests còmics, altres traductors de la segona meitat del segle XX foren Pere Calders, Víctor Mora o Johanna Givanel, muller de Joaquim Ventalló.

Així doncs, com bé separa Jordi Riera a *El còmic en català*, la publicació de vinyetes en llengua catalana durant la segona meitat del segle XX va començar essent prohibida, després va tenir uns anys de resistència, i finalment va passar a tenir llibertat total i van començar les traduccions al català.

Encara que al principi eren tan sols traduccions del francès, ben aviat van aparèixer també còmics d'origen estatunidenc. A finals dels anys setanta es van publicar alguns títols d'origen japonès, anomenats manga, que van guanyar més força a la darrereria del segle XX i a l'inici del XXI. Des que van aparèixer els primers còmics traduïts, en català sempre hi ha hagut una majoria de publicacions d'origen francobelga, fins i tot en comparació amb la publicació d'obres catalanes.

---

⁷ Riera Pujal, Jordi. *El còmic en català. Catàleg d'àlbums i publicacions (1939-2011)*. Barcelona: Glénat, 2011.

ANÀLISI

1. Caracterització dels personatges

1.1. Tintín

Tintin, el protagonista de *Les Aventures de Tintin*, és un reporter que només té entre setze i divuit anys, però que ja és capaç d'expressar-se amb més claredat i precisió que qualsevol altre personatge.⁸ A més a més, tot i la seva joventut té una gran cultura general, potser gràcies al seu ofici:

Ce n'est rien, capitaine, c'est le feu Saint-Elme. Aucun danger... Vous qui avez navigué, vous connaissez sûrement ce phénomène météorologique qui fait parfois jaillir des éclairs à la pointe des mâts. (TT, 39.1.2)

No és res capità, són els focs de Sant Elm. No hi ha perill! Vós, que heu navegat, ja coneixeu el fenomen meteorològic que fa sortir guspises de vegades de la punta dels pals. (TT, 39.1.2)

A diferència dels seus companys d'aventures, que, com s'exposa més endavant, tenen un tret lingüístic que els caracteritza, el llenguatge de Tintín es diferencia dels altres per ser sempre correcte, respectuós, mesurat i entenedor. De fet, encara que estigui indignat o nerviós, Tintín parla sempre amb un llenguatge formal. Per exemple, a CF, 2.4.1 s'enfada amb un mariner i li diu: «És ben galdós el que heu fet!» En una altra ocasió, a TA, 38.4.1, ha de fugir d'un incendi comes ajudeu-me, però fins i tot això no és motiu per fer servir expressions col·loquials: «Vatua! El foc ens encalça!»

Per a Joaquim Ventalló, la traducció de la majoria de vinyetes en què apareix el protagonista devien suposar la mateixa dificultat que li hauria representat la traducció d'un article periodístic, una descripció o un text formal. En l'article *Tintín català* publicat a El Punt Avui, Manuel Cuyàs descriu el llenguatge de Tintín com el que haurien fet servir grans autors de començaments del segle XX:

Joaquim Ventalló, que era un noucentista i que va ser recomanat a l'editorial Joventut pel poeta Marià Manent, va fer parlar Tintín com ho haurien fet Eugeni d'Ors o Carles Riba, i la Castafiore com la Ben Plantada. A la primera pàgina de Tintín al Tibet, el capità ensenya al protagonista un diari i no li diu "mira", sinó "veges" (Cuyàs 2016).

De fet, no hi ha cap rastre de col·loquialismes en les bafarades de Tintín. Ventalló el forneix d'un vocabulari culte i poc escaient per al registre oral i espontani. És possible que

---

⁸ Hergé / Moulinsart. 2020. «Tintin».

la formalitat de Tintín en català ja fos volguda pel traductor, perquè els altres personatges, tanmateix, sí que fan ús d'expressions més col·loquials o, com a mínim, no tan formals. En els àlbums en què apareix també el capità Haddock, el parlar de tots dos personatges contrasta clarament. A CL, 18.3.2, el capità bromeja i diu als policies «I és clar que sí! Tothom ho sap, això. Fins i tot m'he assabentat que hi necessitaven dos pallassos... Hi aniríeu clavats!», mentre que una pàgina més endavant, a CL, 19.3.2, Tintín ofereix la seva llitera: «Naturalment, jo puc cedir la meua a un d'aquests senyors, però...».

Molts dels termes que fa servir Tintín, si bé són correctes en català, són a la vegada un calc del mot en francès, i potser això fa que, de vegades, el text sembli una mica forçat per a un registre oral. A continuació s'exposen alguns exemples amb el text de la traducció i l'original.

L'oxigen es fa cada vegada més rar. (CL, 53.2.2)

L'oxygène se fait de plus en plus rare... (CL, 53.2.2)

Pobre senyor Filemó, què li deu haver esdevingut? (CF, 8.2.2)

Pauve monsieur Philémon, qu'est-il devenu? (CF, 8.2.2)

La meua jugada ha reeixit. (CF, 31.3.2)

Ma ruse a réussi ! (CF, 31.3.2)

Estic desolat... però no m'ho he pogut empassar. (TP, 34.3.1)

Je... Désolé... Je n'ai pas pu avaler ça! (TP, 34.3.1)

En aquest últim fragment, fer ús de l'adjectiu *desolat* com a disculpa és, segurament, exagerat, però és típic en tota la traducció de Ventalló de mantenir-se proper al text original a l'hora de traduir termes que admeten una traducció, diguem-ne, directa. I no tan sols en Tintín, perquè els altres personatges dels còmics també fan servir molts mots que són un calc del francès. Per exemple, la paraula *pana* (per *panne*) a JC, 30.3.2 o *llur* (per *leur*) a CL, 50.3.1.

Es pot dir que aquestes decisions de no allunyar-se de l'original quan no és menester no afecten només la caracterització lingüística de Tintín, que també és formal i acurada, sinó que és un tret de l'estil de traducció de Joaquim Ventalló. D'altra banda, aquesta formalitat no es deu tan sols a una traducció propera al francès, sinó també a la manca d'expressions col·loquials en el llenguatge de Tintín en català.

1.2. Professor Silvestre Tornassol

El professor Silvestre Tornassol (professeur Tryphon Tournesol) fa la seva primera aparició a *Le Trésor de Rackham le Rouge* (1944), el dotzè àlbum de la sèrie. Com tots els companys d'aventures de Tintín, té un tret característic pel qual els lectors el recorden. En aquest cas es tracta de la seva sordesa, que permet fer molts jocs de paraules i mantenir el lector entretingut. Segons el que escriu Samuel Bidaud en el seu article *Tintin et le langage* (2017), podem destriar quatre menes de sordesa en el personatge: quan entén una paraula o expressió amb una pronúncia semblant a la que s'ha dit (paronímia), quan n'entén el significat contrari, quan repeteix el que li han dit o quan entén una cosa totalment diferent.⁹

En els tres darrers casos, per a Ventalló la traducció no va suposar cap problema, perquè no hi havia cap joc de paraules. El primer cas, però, sí que va requerir anar més enllà de la simple traducció literal. En aquestes ocasions, el professor confon una paraula amb una altra que es pronuncia gairebé idènticament.

Encara que el primer mot del joc de paraules té relació amb el context o les imatges i s'ha de traduir literalment, el segon sol ser totalment aleatori i així dona lloc a l'humor. Per tant, no cal que aquest segon terme sigui una traducció literal, sinó que s'ha de mirar de mantenir la rima amb el primer.

Tanmateix, encara que el francès i el català tenen mots molt semblants perquè provenen del llatí, no solen ser-ho prou perquè es pugui mantenir una traducció literal en tots dos termes del joc de paraules i en la majoria de casos és impossible de fer una traducció literal de tots dos mots. Per exemple, a VS, 62.1 hi ha el següent diàleg:

Journaliste: Et si oui, croyez-vous que ces engins soient d'origine extra-terrestre ?...

Tournesol: Un chef d'orchestre ?... (Hergé 1968).

Periodista: I, si és així, creieu que aquests objectes són d'origen extraterrestre?

Tornassol: La minestra? (Ventalló 1969).

La paraula important és *extra-terrestre* i, si aquesta es manté en la traducció, no cal que l'altra sigui la mateixa que la de l'original. De fet, com més allunyada de la primera paraula estigui la segona, més ironia es dona al text.

A TP, 49.4.2 hi ha un joc de paraules un element del qual torna a sortir més endavant: *l'ordre de San Fernando*. En francès, com que la síl·laba tònica és l'última, Hergé fa rimar *l'ordre de San Fernando* amb *verre d'eau*. Ventalló, que en aquest àlbum suprimeix molts

---

⁹ Bidaud, Samuel. «Tintin et le langage». A: *Los libros en la literatura*. Múrcia: Editum, 2017. Estudios Románicos, 26. P. 150.

elements en espanyol (v. § 4.), canvia el títol de l'ordre per *l'ordre dels Nobles del Paraigua* perquè rimi amb *vas d'aigua*. A TP, 52.3.2, a TP, 54.1.3 i a TP, 62, però, el general Alcázar torna a mencionar aquest ordre i Ventalló ha de mantenir-ne la traducció, que és totalment diferent de la versió francesa.

Hi ha poques escenes on, si bé no és necessari, el traductor català aconsegueix traduir literalment tots dos termes, com ara a JC, 61.2.3 i JC, 61.3.1. El capità Haddock s'escarrassa per fer entendre al professor que està parlant d'una maragda (*maraude*, en francès), però ell entén *d'amagat* (*en fraude*). Aquesta coincidència també ocorre a TT, 4.3.1, on Tintín parla del seu amic Xang (*Tchang*) i en Tornassol sent *xampany* (*champagne*).

A vegades el joc de paraules és tan subtil que passa per alt a Ventalló. Encara que podria no considerar-se com a rima, a VS, 1.2.3 la pronúncia de l'última síl·laba de *m'énerver* i *arrivés* és idèntica. Tot i això, la versió en català és *paciència* i *Ja hi som*, que no tenen res en comú, la qual cosa fa pensar que el traductor no va detectar aquesta rima.

1.3. Capità Haddock

El capità Arxibald Haddock (Archibald, en francès) és el company d'aventures de Tintín, i apareix per primer cop a *Le Crabe aux pinces d'or* (1941). Com que és capità d'un vaixell i ha passat tota la vida a la mar, fa servir expressions típiques de mariners. A *Tintin au Tibet* (1960), queda penjant al buit d'una corda i decideix de tallar-la perquè Tintín es salvi:

Larguons les amarres ! (TT, 40.3.4)

Tallem les amarres! (TT, 40.3.4)

Tot i ser a les muntanyes de l'Himàlaia, el capità continua fent servir referències marinesques, perquè aquesta expressió estaria del tot fora de lloc si la digués qualsevol altre personatge.

Encara que és bogal amb gairebé tothom, té força mal geni i, a més a més, és a ell a qui solen ocórrer la majoria de desgràcies: trencar-se una cama, rebre un cop amb el fardell d'un home amb qui es creua, rebre l'escopinada d'un llama, caure de morros a terra... Tots aquests infortunis fan que renegui sovint, i els seus insults són, segurament, el tret que més renom li ha donat entre els lectors catalanoparlants. I no només el capità Haddock s'ha fet conegut amb aquests insults; tots els articles sobre Joaquim Ventalló que parlen de la seva etapa com a traductor de l'obra d'Hergé esmenten els estirabots del mariner. En francès, si bé també solen sortir en les descripcions del personatge, no tenen tanta anomenada com la que han aconseguit en la versió catalana. Per exemple, en una pàgina en francès que presenta el capità Haddock, cal llegir un bon tros de l'article abans de trobar una al·lusió a les seves blasfèmies, però, en canvi, en un breu article periodístic amb motiu del 119è aniversari del naixement del traductor egarenc ja en la segona ratlla es parla dels seus renecs:

À l'encontre de son plumage fort stéréotypé (casquette, barbe, pipe, pull bleu), son ramage est hors du commun. Avec le temps, les jurons du capitaine sont devenus mythiques (tintin.com 2020).

El 5 de febrer de 1899 va néixer a Terrassa Joaquim Ventalló, periodista, polític i mític traductor de Tintín al català. Fa 119 anys. Són seus els famosos renecs que surten de la boca del capità Haddock. Renecs bonics, simpàtics, elegants, genuïns, mai grollers, que s'han convertit en patrimoni literari (MónTerrassa 2018).

Com bé detalla l'article, malgrat la ira del personatge a l'hora de blasfemar, els insults són simpàtics, mai grollers. Tant Hergé com Ventalló no van escollir mai un reneque que ofengués realment, i molts no tenen ni tan sols un significat lògic en la situació. A AT, 31.1.1, el capità Haddock escridassa uns malfactors que fugen: «Bandits! Gambirots!

Palimpsestos!» («Bandits !... Anacoluthes !... Bachi-bouzouks !...», en francès). Com es pot observar, tant en l'original com en la traducció hi ha un terme que realment és ofensiu, *bandit*. Els altres substantius catalans volen dir, respectivament, 'noi entremaliat' i 'text reescrit a sobre d'un que ja hi havia'. En francès, d'altra banda, fan referència a una figura retòrica i als cavallers de l'imperi otomà. Totes dues versions inclouen termes el significat dels quals és segurament desconegut per al públic. Per tant, d'aquest petit fragment es pot deduir que Ventalló (i també Hergé) feia servir paraules que sonessin malament, però no pel seu significat, sinó per la ignorància del lector. D'altres paraules que no tenen un significat negatiu i que va escollir el traductor són *llagasta* (*pyromane*, al text original), *dicotòmics* (*ravachols*), *sàtrapa* (*satrape*) o *himenòpter* (*vampir*).

A diferència del capità, Rastapopoulos, malfactor en més d'un àlbum, sí que fa ús d'insults més violents i clarament ofensius. A VS, 48.2.3, quan un dels seus sequaços li clava, sense voler-ho, un cop de colze a l'ull, Rastapopoulos explota: «Imbècil! Imbècil imbècil!» Aquesta expressió no apareixeria mai en una bafarada del capità Haddock, ni en la versió catalana ni en l'original, però, en canvi, l'autor sí que la reserva per als dolents de la sèrie, perquè tant en francès com en català es fa servir la mateixa paraula.

A part del significat inofensiu de molts dels insults del capità, en els exemples anteriors es pot veure que el traductor no solia mantenir el significat del text original, sinó que preferia fer-ne una traducció lliure. Possiblement, és en la traducció dels insults del capità Haddock, juntament amb la de les cançons (v. § 3), que Joaquim Ventalló va fer una traducció de l'original més lliure. L'única cosa que va tenir en compte a l'hora de traduir els renecs va ser mantenir la funció del text, que és simplement la de mostrar rebuig i indignació cap al receptor. Per a Ventalló, en tots aquests casos el significat del terme en francès va ser irrellevant, perquè fins i tot d'una sola paraula podia treure tres traduccions diferents en un mateix àlbum. A *Tintín al Tibet*, Haddock fa servir, en diferents vinyetes, *tocasons*, *borinot* i *enze baladrer* per a un sola paraula en francès, *zouave*, i en cap solució coincideix amb el significat que pertocaria al terme francès, *zuau*.

Aquesta mena d'insults esdevenen encara més grotescos quan es combinen entre ells, com a VS, 54.2.2:

Però pobre d'aquest mico de gitanos empeltat de rata sàvia d'en Carreidas! (Ventalló 1969)

Mais gare à ce bougre d'ectoplasme de moule à gaufres de Carreidas ! (Hergé 1968)

Encara que no tingui cap significat lògic, el lector entén perfectament la funció del text, per la qual cosa es tracta d'una traducció idònia del francès.

En l'exemple anterior, Hergé recorre a un insult que fa servir sovint en les bafarades del capità Haddock, *moule à gaufres*, però la solució de Ventalló, novament, és inèdita a tots

els àlbums. Sol passar en el text original que el mateix terme hi aparegui més d'una vegada, però Ventalló no acostuma mai a repetir un insult que ja ha fet servir. En el següent quadre s'exposen alguns renecs que han aparegut més d'una vegada en francès, la solució del traductor català, i l'àlbum en el qual apareixen:

Bachi-bouzouk	Panxatrista	VS
Bachi-bouzouk de tonnerre de Brest	Titella esllenegat del dimoni	CL
Bande de bachi-bouzouks	Trepa de barbamecs	TT
Espèce de bachi-bouzouks	Mena de tastacrestes	TT
Espèce de bachi-bouzouks	Mena de paparra esgrogueïda	CL
Espèces de bachi-bouzouks de tonnerre de Brest	Parell d'adoba-cossis del mal llamp	CL
Bougre d'ectoplasme de moule à gaufres	Mico de gitanos empeltat de rata sàvia	VS
Concentré de moule à gaufres	Concentrat de mala bèstia	CL
Espèce de moule à gaufres	Estaquirot de fira	CL
Moule à gaufres	Estrafolari	TT
Moule à gaufres	Menjabròquils	VS
Bougre de zouave	Emboirat de la closca	VS
Espèce de zouave interplanétaire	Rata sàvia interplanetària	CL
Zouaves	Tocasons	TT
Zouaves	Borinot	TT
Zouaves	Enze baladrer	TT

Si separem els insults del capità en dues classes, una de les quals són els insults de què ja hem parlat i que tenen un destinatari, l'altra classe d'insults correspon a les blasfèmies sense receptor. Aquest segon grup és ple d'expressions relacionades amb la nàutica, tant en francès com en català. Principalment són *tonnerre de Brest* i *mille sabords*, però, de la mateixa manera que els altres renecs, es poden combinar i formar construccions com *mille milliards de mille sabords de tonnerre de Brest*. Totes dues expressions són renecs típics de mariners: *tonnerre* ('tro') de Brest fa referència a una gran tempesta que hi hagué a la regió de Brest de França al segle XVIII, i un *sabord* és un forat fet en una embarcació per on es pot robar menjar. En català, els renecs que es fan servir per a traduir aquestes expressions són *llamp de llamp* i *mil milions de llamps i trons*, amb tants afegitons com

calguin, fins a obtenir, fins i tot, *mil milions de llamps i trons i centelles desfermades o llamp de llamp de rellamp de contra-rellamp*.

En aquest grup de rences tampoc no hi ha una traducció fixa per a cada expressió en francès. A continuació hi ha alguns renecs en francès, les seves traduccions i l'àlbum en el qual es fan servir:

Mille millions de mille sabords	Llamp de llamp (JC, TT, CL)
	Llamp de llamp de rellamp (JC)
	Llamp de llamp de contra-rellamp (JC, i sense guionet a CL)
	Llamp de llamp de rellamp de contra-rellamp (JC)
	Mil milions de llamps i trons (TP, TT, VS, CL)
	Llamp de llamp de mil rellamps (TT)
Mille sabords	Llamp de llamp (JC, TP, TT, CL)
	Mal llamp (TT, CL)
	Mal llamp de rellamp (CL)
Tonnerre de Brest	Llamp de llamp (JC, TT, TP, CL)
	Vatua el món (TP)
	Mal llamp (VS, CL)
	Llamps i trons (VS)
	Mal rellamp (CL)

Com es veu en el quadre, tant pot ser que un terme en francès tingui diferents traduccions, com que una mateixa expressió en català correspongui a dos renecs diferents en francès.

No obstant això, si considerem tots els insults del capità en *Les Aventures de Tintin*, és la versió de Ventalló que té més riquesa en la varietat de solucions i que fa dels renecs del capità Haddock un homenatge a la llengua catalana, per la capacitat d'insultar i blasfemar sense ser groller ni fer servir mots realment ofensius per al receptor. Són expressions que permeten al lector juvenil de llegir els còmics, perquè si es tractessin dels insults que podem sentir en el dia a dia, seria impossible de publicar els àlbums i destinar-los a un públic infantil o adolescent.

1.4. Dupond i Dupont

Els agents de la policia secreta Dupond i Dupont, que són idèntics però no germans, tal com demostra la grafia de llur cognom, apareixen en gairebé tots els àlbums de la sèrie perquè solen ésser assignats als mateixos casos en què Tintín s'embolica. Un tret remarcable d'aquests personatges és la beneiteria, gràcies a la qual Hergé crea un munt de situacions còmiques. En algunes d'aquestes ocasions, un dels policies repeteix el que acaba de dir algú altre, sovint el seu company, però canvia lletres o paraules de lloc, de manera que el resultat pot ser o bé incompreensible, o bé capgirat. Aquestes confusions ocorren més d'una vegada en cada àlbum i poden arribar a passar fins a dotze cops, com a *Les Bijoux de la Castafiore* (1963).

Per a Ventalló, la traducció de la majoria d'aquests intercanvis de paraules no va ser complicada, perquè es tracta simplement de canviar de lloc dos mots de la bafarada o d'alterar-ne la grafia:

Vite ! Il ne peut être loin...
Oui, loin, il ne peut être vite! (CF, 47.4.3)

De pressa!... No pot ser gaire lluny!
Sí, de lluny, no pot ser pressa! (CF, 47.4.3)

En moltes altres ocasions, abans de repetir la frase anterior, el policia diu, en l'original, *Je dirais même plus*. Malgrat que aquesta expressió és invariable en tots els àlbums en francès, canvia pel que fa a l'ordre de les paraules en català, fins i tot en un mateix àlbum:

Je... euh... je dois avoir freiné un tout petit peu trop tard...
Je dirais même plus: tu dois avoir treiné un tout petit peu trop fard ! (JC, 37.2.1)

No sé... Dec haver frenat una mica massa tard.
Jo diria encara més: deus haver trenat una mica massa fard! (JC, 37.2.1)

Pour nous, l'acclaire est faire, n'est-ce pas, Dupont ?
Je dirais même plus : l'afflaire est caire. (JC, 58.4.1)

Per a nosaltres l'acler és far; oi, Dupont?
Jo encara diria més: L'afler és car. (JC, 58.4.1)

Tot i que el canvi d'ordre de l'adverbi no afecta l'oració semànticament, no hi ha cap motiu per fer aquesta modificació. És possible que sigui un descuit de Joaquim Ventalló, però és tan insignificant en la traducció que no es pot dir que en perjudiqui el resultat.

A JC, 38.4 i 39.1.1, Hergé crea una situació còmica en què els policies confonen el sentit de la paraula police com a pòlissa i entenen que es tracta de la policia. En francès, es fa servir el mateix terme, però en català són diferents. En aquest cas concret, en l'original no es tracta ben bé d'un error dels Dupondt, sinó més aviat una falta de precisió de Bianca Castafiore, que és qui parla de la seva pòlissa d'assegurances.

Monsieur Lampadaire m'avait promis de venir avec sa police, mais... (JC, 38.4.3)

Sa police ? [...] Il a une police privée, cet individu ?? [...] (JC, 38.4.4)

Non, non, messieurs, il s'agit, bien entendu, d'une police d'assurance . (JC, 39.1.1)

El senyor Fanal m'havia promès de venir amb la seva pòlissa, però... (JC, 38.4.3)

La seva policia? [...] Que té una policia privada aquest individu? [...] (JC, 38.4.4)

No; no, senyors. Es tracta no de la policia, sinó de la pòlissa d'assegurances. (JC, 39.1.1)

En la traducció, són els policies que no entenen la cantant, però en l'original la culpa del malentès es podria repartir entre tots dos parlants. És probable que Hergé introduís aquest fragment de diàleg per ridiculitzar encara més els Dupondt, però la versió catalana acaba essent més reeixida que l'original, perquè no deixa cap mena de dubte que els agents de policia són incapaços de fer un interrogatori. De fet, en el fil narratiu de l'àlbum, el paper dels policies per tal de trobar l'autor d'un robatori és completament absurd i inútil.

2. Ús de les formes de tractament

El català ofereix tres formes de tractament principals, *vostè*, *vós* i *tu*, cadascuna de les quals és típica d'una situació diferent. Les línies que separen aquestes tres formes, tanmateix, no són clares, i en traduir un text del francès, que només té dues formes de tractament, *tu* i *vous*, és comprensible que el traductor dubti. Encara que actualment l'ús de la forma *vós* no estigui gaire estès, durant les dècades en què Joaquim Ventalló va traduir l'obra d'Hergé sí que es feia servir amb normalitat, i no resultava gens estrany de sentir-les en moltes ocasions diferents.

Per tal de poder analitzar les decisions de Ventalló a l'hora d'escollir una forma o una altra, cal mirar d'esbrinar i establir quin criteri seguia, si era adequat i si el va mantenir en tots els àlbums. Resulta escaient citar Joan Coromines, coetani de Ventalló, per veure la situació de les formes de tractament en català durant el segle XX.

Avui *vós* és pronom de 2.ª persona singular, en concurrència amb *tu* i amb *vostè*: més respectuós que aquell i menys cerimoniós que *vostè*. [...] De cap manera no s'ha de proscriure *vostè*, ni hi ha cap filòleg ni preceptista responsable que l'hagi condemnat, encara que hàgim sentit alguns catalans que usaven *vós* quan corresponia dir *vostè*, creient que «és més català». Fabra, Espriu i tothom [...] estan d'acord que l'ús de *vostè* és tan bo com el dels altres dos, i no menys bons són *vós* i *tu*; amb la restricció només que l'ús excessiu de *vós* és una imitació servil del francès, i els qui es neguen a usar *vós* cauen en un castellanisme (Coromines 1980-1991, 400b).

En el següent quadre s'exposa la forma que fan servir els personatges principals (columna de l'esquerra) quan s'adrecen a algú altre (fila del capdamunt), la versió francesa entre parèntesis i un àlbum en el qual apareix.

	Tintín	C. Haddock	Prof. Tornassol	Dupondt
Tintín	—	Vós (vous) TP	Vós (vous) TP	Vosaltres (vous) CL
C. Haddock	Tu (vous) TT	—	Vós (vous) CL	Vosaltres (vous) CL
Prof. Tornassol	Vós (vous) TP	Vós (vous) TP	—	Vosaltres (vous) CL
Dupondt	Vós (vous) CF	Vós (vous) CL	Vós (vous) CL	Tu (tu) CL

Dels quatre (o cinc) protagonistes, no n'hi ha cap que faci ús de *vostè*. Això pot ser, com diu Coromines, una imitació del francès, o perquè Ventalló va considerar que entre aquests personatges no calia ésser cerimoniós. Tant en francès com en català els policies es tracten

de tu i el capità Haddock tracta Tintín de tu només en català, mentre que en francès recorre a la forma més respectuosa. En la primera aparició del capità, al novè àlbum *Le Crabe aux pincés d'or* (1941), ell i Tintín es troben per casualitat i es tracten tots dos de vós. Curiosament, tres pàgines més endavant, quan tornen a aparèixer plegats, el capità ja tracta de tu el jove periodista:

Qui... qui... sou vós? (CP, 15.3.3)

Ara dorm una mica. Després, agafaràs els remes i descansaré jo. (CP, 18.4.2)

El cranc de les pincés d'or no va ser el primer àlbum que es va traduir al català, sinó dels últims. Ventalló deuria ésser un molt bon coneixedor de *Les Aventures de Tintín* i es va esperar a la primera aparició del capità per fer servir una forma més respectuosa amb el primer encontre amb Tintín, perquè, segurament, hauria resultat estrany que ja des d'un bon començament tutejés el protagonista, encara que més endavant en la història narrativa, com en el primer àlbum traduït, JC, sí que fes servir el tuteig. El capità Haddock té més anys que Tintín, baladreja sovint i és un home sincer i honrat. Tot això indueix a pensar que adreçar-se al protagonista, amb qui té una forta amistat, amb la segona persona del singular no és gens agosarat.

Si es consideren també les relacions amb els altres personatges es pot veure que Tintín, sempre respectuós amb tothom, només fa servir la forma *tu* a *Tintín al Tibet* amb Xang i de vegades amb Tharkey. Amb Xang l'uneix una forta amistat d'ençà de *Le Lotus bleu* (1936), però tot just acaba de conèixer Tharkey i resulta incongruent que en la mateixa plana, i més d'un cop, s'hi adreci ara amb un *vós*, ara amb un *tu*.

I vós, Tharkey? (TT, 37.2.1)

Adéu, Tharkey, i gràcies. Has estat un model de guies. (TT, 37.4.1)

Però, expliqueu-nos, Tharkey, com és que us tornem a trobar per aquí? (TT, 41.2.4)

Ets un bon home! (TT, 41.3.1)

En la versió original, tant Tchang com Tharkey tutegen Tintín, mentre que ell també tuteja el seu amic xinès i tracta de *vous* el xerpa.

De nou, el fet que Tintín no tracti mai ningú de vostè fa pensar que Ventalló feia una traducció massa literal del francès. Fins i tot quan parla amb científics o famosos, com a CF, fa servir *vós*. Per exemple, a CF, 3.1.2 no es dirigeix al savi egipci Filemó Sicló amb un *vostè*, sinó amb un *vós*: «Què esteu fent aquí?» Un cop més, resulta adient acudir a l'entrada dedicada a *vós* del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*.

Vostè és un tractament cerimoniós, de vegades fred i distant, sovint respectuós, o fins pot ser de cordial respecte. És el propi per a persones de sexes diferents, i per als casos de diferència considerable d'edat o de posició social (Coromines 1980-1991, 401a).

Dels sis àlbums buidats per a aquest treball, hi ha ben pocs personatges que facin servir la tercera persona del singular per adreçar-se a algú altre: quan algú enraona per telèfon amb un desconegut (JC, 5.2.1 o 19.2.4), quan el criat Nèstor s'adreça al capità Haddock i a Bianca Castafiore (JC, 6.2.4 i 11.2.1), quan un pilot d'avió poc enlletrat coneix el professor Tornassol (VS, 3.1.2), quan uns gitanos parlen amb els protagonistes (JC, 4.3.2), o quan el professor Tornassol parla amb Bianca Castafiore, a qui admira (JC, 9.2.1). Tots aquests casos fan que el personatge soni "respectuós" i mostri un "cordial respecte". En la gran majoria d'ocasions és per la diferència notable d'estatus social entre l'emissor i el receptor, i cada cop que el professor Tornassol coneix una dona, li mostra un gran respecte. És potser per això que Ventalló va escollir la forma de tractament més respectuosa de totes. Malgrat això, a *Tintín i els pícaros*, quan el professor coneix la dona del general Alcázar, li besa la mà i l'afalaga, però la tracta de vós:

Gràcies, estimada senyora, per tan belles paraules... Podeu ben creure que estem molt emocionats dels vostres mots de benvinguda! (TP, 41.2.3)

És possible que, a causa del temps passat entre una traducció (JC, 1964) i l'altra (TP, 1976), Ventalló oblidés aquest criteri que ell mateix havia establert.

No hi ha gaires personatges que usin la segona persona del singular, si bé sí que en són més que els que recorren a *vostè*. El capità és el personatge que més tuteja, ja que tracta de tu Tintín, el seu criat Nèstor i el pilot d'avió Szut, amb qui ja es coneix.

Un altre cas de tuteig digne de menció, i no per l'ús de *tu*, que és encertat, sinó per la incoherència just amb la vinyeta següent, és el de JC, 21.4.2 i 21.4.3, on Bianca Castafiore tracta de *vous* la seva criada Irma en francès, però en català la tuteja en la primera vinyeta, i la tracta de vós en la segona:

Où êtes-vous, Irmaaa ?

Vous n'avez pas vu le capitaine Hammock ? (Hergé 1963)

On ets, Irma?

No heu vist pas el capità Hamoc? (Ventalló 1964)

En les altres vinyetes, Castafiore tracta de tu la seva serventa en català. Deixant de banda aquesta irregularitat, l'elecció del traductor resulta d'allò més encertada, ja que el tuteig realça l'estatus social de la cantant encara més.

Malauradament, les irregularitats pel que fa a la forma de tractament no són escasses en els àlbums de Tintín. D'altres exemples, a part dels que ja s'han analitzat, són entre el *vós* i el *tu* quan el general Alcázar s'adreça a Tintín (TP, 28.1.1 i 28.2.1) o quan Rastapopoulos es dirigeix a Tintín (VS, 19.2.3 i 19.4.1).

El ventall de personatges que fan servir *vós* és molt ampli: indígenes americans, alts càrrecs militars, científics de tota classe i també persones que, en l'original, no dominen l'idioma de l'àlbum (v. § 4.). És difícil d'establir quin criteri feia servir el traductor a l'hora de triar aquesta forma de tractament, però com que tant l'ús de *tu* com de *vostè* sí que responen a una certa lògica, es podria dir que *vós* va servir per a totes les relacions de personatges que no encaixaven amb les altres dues opcions de traducció. Podem afirmar amb certesa que Ventalló va fer un ús gairebé excessiu de la forma *vós*, molt probablement per influència del francès, i és possible que aquesta sigui una de les causes que, actualment, l'obra d'Hergé en català publicada per Joventut sobti el lector infantil i juvenil. Com a exemple per a il·lustrar aquest ampli ús del *vós*, a continuació s'exposen els tractaments que fan servir la majoria dels personatges en l'últim àlbum que es va publicar en català, *Tintín i els pícaros*, que és el que es va traduir en una data més propera a la situació actual de les formes de tractament i, per tant, més llunyana a l'ús extens del *vós* en l'àmbit quotidià.

Emissor	Receptor	Forma de tractament
Capità Haddock	Coronel Álvarez (militar)	Vós (vous)
	Manolo (criat)	Vós (vous)
	Nèstor (criat)	Tu (vous)
	Professor Tornassol	Vós (vous)
	Tintín	Tu (vous)
Coronel Álvarez	Capità Haddock	Vós (vous)
	Coronel Esponja (militar)	Vós (vous)
	Pablo (criat i espia)	Vós (vous)
	Professor Tornassol	Vós (vous)
Coronel Esponja	Coronel Álvarez	Vós (vous)
General Alcázar (militar)	Capità Haddock	Vós (vous)

	Peggy (muller del general)	Tu (tu)
	Pere (guerriller)	Tu (tu)
	Tintín	Vós/tu (vous)
Nèstor	Capità Haddock	Vostè (3a sg.)
Pablo	Tintín	Vós (vous)
Peggy	General Alcázar	Tu (vous)
Professor Tornassol	Capità Haddock	Vós (vous)
	Coronel Álvarez	Vós (vous)
	Peggy	Vós (vous)
	Tintín	Vós (vous)
Ridgewell (indígena)	Tintín	Vós (vous)
Tintín	Capità Haddock	Vós (vous)
	General Alcázar	Vós (vous)
	Pablo	Vós (vous)
	Professor Tornassol	Vós (vous)
	Ridgewell	Vós (vous)

Mentre que *vostè* només apareix quan Nèstor parla amb el capità, *tu* es fa servir en més ocasions i *vós* és la forma predominant en tots els diàlegs. Hi ha certs casos, com per exemple el del coronel Álvarez quan s'adreça al criat Pablo, en què un tuteig tampoc no fóra desencertat i, potser fins i tot, més adient; el general Alcázar sí que tuteja un dels seus guerrillers. No obstant això, l'elecció d'una forma o una altra és una qüestió gairebé personal i flexible fins a certs límits, així que, en cada personatge, un altre traductor podria optar per una forma diferent de la que Ventalló fa servir.

En resum, el criteri de Joaquim Ventalló a l'hora de traduir el *tu* o el *vous* del francès consisteix a fer servir el *tu* quan els personatges són amics ben propers (el capità amb Tintín i Szut, Tintín amb Xang, i els policies Dupond i Dupont entre ells) i quan la diferència d'estatus social és notable (com el capità o Bianca Castafiore en parlar amb els seus criats); i a recórrer al *vostè* quan es vol mostrar un gran respecte (com els criats en adreçar-se als seus amos i el professor Tornassol en parlar amb la Castafiore). En la resta d'ocasions, Ventalló tendeix a fer servir el *vós* d'una manera gairebé abusiva, i més d'un cop apareixen incoherències en una mateixa plana. No obstant això, el seu criteri s'adiu amb el que

descrivia Joan Coromines durant la segona meitat del segle XX, perquè el traductor no proscriu cap forma de tractament, reserva el *vostè* per a les ocasions més cerimonioses i adjudica el *vós* a una gran varietat de personatges, especialment per a aquells amics que no són íntims, com Tintín amb els policies o amb el professor Tornassol.

3. Traducció de cançons

En els vint-i-tres àlbums de *Les Aventures de Tintin* apareixen diferents fragments de cançons que, si bé són breus, poden donar lloc a un dilema a l'hora de traduir-los: hom pot fer-ne una traducció literal i mantenir-se fidel a la llengua de sortida, o pot fer-ne una traducció lliure i apropar-se al públic de la traducció. Una tercera opció és no traduir la cançó i deixar la versió original. Com veurem més endavant (v. § 4.1), Ventalló s'estimava més traduir-ho tot que no pas deixar algun terme en francès o una altra llengua, sempre que se'n pogués permetre la llicència. En total, hi ha versos de vint-i-una cançons diferents en tots els àlbums, i Joaquim Ventalló no va deixar mai cap fragment en francès. En els casos que Ventalló va traduir la cançó literalment, hi podem trobar dos motius principals: o bé és una cançó de renom i coneguda també a Catalunya, o bé el contingut del text està relacionat amb les imatges, cosa que impedeix una traducció lliure.

En més d'una ocasió, Hergé fa cantar als seus personatges un fragment d'òpera, com a *Les Cigares du Pharaon* (1934), on Philémon Siclone canta un tros de *Benvenuto Cellini*, d'Eugène-Émile Diaz de la Peña. Però el cas més clar i de més anomenada on apareix un fragment d'òpera és, segurament, el de Bianca Castafiore, que canta *L'aria de les joies* del *Faust* de Charles Gounod.

Non	Ah! Je ris de me voir
mes yeux	si belle en ce miroir. (CO, 29.4.2)
ne te verront plus. (CF, 41.2.2)	

En aquests exemples, que el referent és una cançó coneguda no només a França o a Bèlgica, Ventalló va fer una traducció literal de les òperes:

No	Ah! Ric de veure'm
els meus ulls	tan bella ¹⁰ en aquest mirall. (CO, 29.4.2)
no et veuran més. (CF, 41.2.2)	

Hergé va fer servir cançons d'òperes un altre cop a *Les Cigares du Pharaon* (CF, 36.1.2) i a *L'Oreille cassée* (OE, 1.2.2 i 3). En aquest últim cas, tanmateix, la traducció al català no va ser literal, i Ventalló va recórrer a una cançó tradicional catalana per a fer cantar el personatge, un vigilant nocturn. La versió original inclou un tros de *Les couplets du*

---

¹⁰ En alguns casos Ventalló va fer servir *bonica* en lloc de *bella*, com, per exemple, a *Les joies de la Castafiore* (1964).

toréador o *Votre toast, je peux vous le rendre*, una cançó de l'òpera *Carmen* de Georges Bizet, mentre que la catalana conté els primers versos de *La filadora*:

Toréador, en garde,	Un pobre pagès
Toréador, Toréador!	tenia una filla,
Toréador et trala-la-la-la la la la	tenia quinze anys
un œil noir te regaaaaaarde. (OE, 1.2.2 i 3)	i encara no fila. (OE, 1.2.2 i 3)

Excepte aquest últim cas, és possible que el lector català vegi de quina òpera es tracta si en llegeix la traducció, així que, segurament, Ventalló va decidir traduir-los literalment per conservar aquestes referències. Una altra raó plausible és que, com que els àlbums amb fragments d'òperes van ser dels primers que va traduir i, per tant, no tenia referents de com traduir les cançons en els còmics, va decidir no allunyar-se excessivament de l'original.

Tot i que no és cap fragment d'una òpera, en els còmics també hi apareix una cançó que és coneguda a fora dels països francòfons: *Sur le pont d'Avignon*. Un cop més, Ventalló va triar fer una traducció del contingut, de manera que el lector català pogués reconèixer la cançó original:

Sur le pont d'Avignon,	Dalt del pont d'Avinyó,
on y danse, on y danse. (EM, 54.4.3)	hom hi balla, hom hi balla. (EM, 54.4.3)

Convé de fer notar que tant el ritme com el nombre de síl·labes de la traducció concorden amb l'original. Tintín canta i balla aquest fragment al final de *L'Étoile mystérieuse* (1942) bo i celebrant que el venen a rescatar. A part de la importància de la cançó a fora de Bèlgica i França, una altra raó per mantenir la cançó original és que el personatge fa els gestos que solen acompanyar aquesta dansa infantil.

Hi ha quatre casos més en què el context va forçar Ventalló a mantenir-se fidel al text original: a TS, 59.4.1, on el capità Haddock celebra un eclipsi; a PO, 1.3.1, on un taller de reparacions de vehicles fa un anunci per ràdio; a CL, 49.2.1, on el capità Haddock contempla la Terra des de la Lluna; i a TR, 50.3.2, on Tintín i el professor Tornassol ballen un vals.

En la resta de fragment de cançons, Joaquim Ventalló va recórrer a cançons tradicionals catalanes. Per exemple, a *Le Lotus bleu* (1936) Tintín simula que l'infecten amb un verí que fa embogir i, en l'original, es posa a cridar onomatopeies inconnexes mentre balla:

Un deux trois quatre cinq	Cott... Cott... Cott...
six sept Violette! Violette! (LB, 23.4.3)	Codaaak! (LB, 23.4.4)

Tarataboum Taratata Boum!
Boum! Boum! (LB, 24.3.4)

Tralalaouti! Dzim! Boum!...
Tralalaouti!... (LB, 24.4.2)

En canvi, en català canta fragments de cançons infantils en totes les vinyetes:

El gegant del Pi,
ara balla, ara balla... (LB, 23.4.3)

Es-car-bat bum bum
posa-hi oli. (LB, 23.4.4)

Quan el pare no té pa,
la canalla, la canalla... (LB, 24.3.4)

Tururut, tururut,
qui gemega ja ha rebut! (LB, 24.4.2)

Si bé, a diferència de l'original, les frases en català sí que tenen significat, també denoten la follia del personatge, de manera que no es perd cap matís de l'original i se n'hi afegeixen de nous, com l'anostrament del personatge i l'apropament al lector infantil i juvenil, que veu, en les vinyetes, cançons que coneix perfectament. Com que la traducció al català de còmics no va començar fins als anys seixanta, es pot afirmar amb certesa que Ventalló no tenia cap referent en la traducció infantil de còmics. La seva proposta, innovadora, es mantenia rigorosa amb l'original i alhora propera al lector.

Gairebé sempre que apareix el fragment d'alguna cançó en els còmics de Tintín és perquè el personatge en qüestió ha begut massa o ha embogit. Per exemple, a *Tintin au Tibet* (1960), el capità Haddock està cansat de tant caminar i, havent begut uns quants glops de whisky, s'embala bo i cantant i avança els seus companys caminant a ritme lleuger. En francès, la cançó d'aquestes vinyetes és un cant patriòtic i militar que tracta sobre uns soldats gals valents que ho poden resistir tot i que van caminant sense descans: *Le Régiment de Sambre-et-Meuse*. Joaquim Ventalló va fer servir la cançó tradicional catalana *El caçador i la pastoreta*, l'inici de la qual també recorda una caminada, i casa perfectament amb l'escena del còmic. És probable que Ventalló conegués la cançó des que era petit i decidís que aquesta era una bona oportunitat per apropar-la al jovent d'aleshores, que havia estat educat en castellà.

Tous ces fiers enfants de la gaule
allaient sans trêve et sans repos,
allaient sans trêve et sans repos. (TT, 15.6.4 i 16.1.3)

Una matinada fresca,
jo me'n vaig anar a caçar.
Me n'agafo l'escopeta,
trum la la quina fresca hi fa. (TT 15.6.4 i 16.1.3)

Adolf Carrera inclogué aquesta cançó en la quarta sèrie de diferents aplecs de cançons populars que va fer per a la *Biblioteca Popular de l'Avenç* l'any 1916, titulada *30 cançons populars catalanes: 4a sèrie*. En el pròleg, les seves paraules van ser:

La cançó, l'agermanament de la parla i la tonada, és la més bella manifestació del pensar i del sentir dels nostres avantpassats; car si la parla tradueix especialment el pensar, les idees, la tonada expressa millor els sentiments, la manera de bategar del cor.

Com diu Carrera, la cançó és capaç de reunir les idees i els sentiments, i això és el que aconsegueix Ventalló amb l'elecció de cançons com aquesta, perquè continua expressant el sentit de l'original i, a més a més, s'acosta al lector i la cultura catalana.

En aquest mateix recull de cançons n'hi ha dues més que Ventalló va incloure a *Les aventures de Tintín: La cançó del pobre*, que va fer servir a CP, 42.3.2 i *La Catarineta*, que va fer servir a CP, 55.2.3. A més a més, la primera d'aquestes sèries, que es deia *40 cançons populars catalanes. Primera sèrie* i que es va publicar l'any 1909, conté tres cançons més que també surten a l'obra d'Hergé en català: *Els tres tambors*, a CP, 55.2.2, *El mariner*, a CL, 10.2.1 i 10.2.2 i *La filadora*, a OE, 1.2.2 i 1.2.3, de la qual ja hem parlat abans.

Totes aquestes cançons fan dels qui les reciten en els còmics uns personatges populars i portadors de la cultura folklòrica catalana. Mitjançant Tintín, Ventalló va intentar mantenir vives les cançons tradicionals catalanes més enllà que en recopilacions i va realitzar una obra d'anostrament de *Les Aventures de Tintín* i d'acostament al jovent de l'època.

L'única excepció ocorre a CF, 43.2.4, on Hergé fa cantar una cançó tradicional francesa a un personatge embogit i Ventalló en fa una traducció literal. Una raó per explicar aquesta irregularitat podria ésser que *Les Cigares du Pharaon* (1934) va ser el segon àlbum que Ventalló va traduir de *Les Aventures de Tintín*, després de *Les Bijoux de la Castafiore* (1963). Si mirem la taula de més avall, veurem que en tots dos àlbums es va fer una traducció literal de totes les cançons que hi apareixen, i és possible que, sense referents, en un primer moment Joaquim Ventalló es proposés de traduir totes les cançons al peu de la lletra.

A l'annex 2 es recullen els fragments de les cançons que apareixen en tots els àlbums.

4. Diferents problemes de traducció

A *Tintín et les Picaros* (1976), Hergé inventa un país de l'Amèrica del Sud on es parla espanyol, San Theodoros. En les vinyetes es poden veure clarament cartells amb anuncis en espanyol. Per exemple, a la pàgina catorze hi diu *CARNAVAL 22-23-24 DE FEBRERO*. En el text original, els personatges també diuen algunes frases en espanyol. Tanmateix, a la pàgina tretze, el coronel Álvarez demana: «Quelle question, señor professeur?», mentre que en català diu: «Quina pregunta, senyor professor?». En una altra ocasió, a la pàgina vint-i-sis, el general Alcázar diu «Prenez place, amigo mío!», però en la traducció catalana diu: «Preneu seient, estimat amic!». Ventalló va decidir eliminar aquests trets en la majoria de casos. A la pàgina vint-i-tres, en canvi, el Pablo entra en escena amb un «Buenas tardes, señores» tant en la versió catalana com en la francesa.

A part d'aquests fragments en espanyol, en el mateix àlbum hi ha també alguna frase en anglès. En la versió original, Ridgewell saluda Tintín a la pàgina trenta-dos amb un «Hello, Tintin!» Però Ventalló també va decidir eliminar aquest matís.

En un altre cas, a *Les Cigares du pharaon* (1934), un mariner presenta el seu passatger portuguès de la següent manera: «Mais voilà le senhor Oliveira da Figueira, de Lisbonne.» Un cop més, el traductor canvia *senhor* i hi deixa *senyor*: «I aquí tenim el senyor Oliveira da Figueira, de Lisboa». Així doncs, Joaquim Ventalló solia tenir tendència a homogeneïtzar tot el text, tant en els noms propis com en els fragments en altres idiomes, que Hergé afegia per tal de donar exotisme a l'obra. Un dels casos més extrems ocorre a la pàgina cinquanta-set de *Tintín et les Picaros*, on Ventalló canvia el nom d'un dels guerrillers, Pedro, per Pere. En aquesta ocasió especialment, el lector català no percep els esforços de l'autor original per caracteritzar un país amb llengua i cultura pròpies. Malgrat aquesta pèrdua de matisos, és possible que Ventalló tingués en ment que el públic dels anys seixanta, poc avesat a escriure i llegir en català, trobés desconcertant, per exemple, *senhor* en lloc de *senyor*. Però aquesta idea no és aplicable a tots els casos, perquè el *Hello* de Ridgewell s'hauria entès perfectament. Per tant, podria ser que Ventalló volgués fer una traducció íntegrament en català i eliminar, així, qualsevol rastre d'altres idiomes.

A *Tintín al Tibet* (traduït el 1965), uns camàlics ajuden els protagonistes a transportar el material i els queviures fins a les neus perpètuas. En l'original, aquests nadius parlen en un anglès molt simple, per fer evident que no parlen francès. Ventalló, davant la manca de referents en la traducció al català, els fa parlar en un català tan correcte com el de Tintín, passant per alt un fet tan característic com que uns personatges no parlin l'idioma principal en el qual està narrada l'obra. Per exemple, a la pàgina dinou de l'original s'exclamen: «Dog! Dog! Look at dog!», però en la versió catalana diuen: «El gos! El gos! Mireu el gos!» Tharkey, el xerpa que guia Tintín i el capità Haddock, sí que parla francès en l'original, però, a fi de

remarcar que és tibetà, Hergé fa que adés digui alguns verbs en infinitiu, adés els ometi, adés no digui els articles o preposicions, entre d'altres errors sintàctics que fan palès que l'orador no domina l'idioma. Deixant de banda aquesta característica tan important de l'original, Tharkey parla en català com un nadiu. Així, a la pàgina setze en francès diu: «Route encore longue... Nous rattraper lui bientôt.», però en català diu «El viatge és llarg! Aviat l'atraparem!»

4.1. Traducció de noms propis

Tot i que en els primers àlbums Tintín visita països reals, com la Unió Soviètica, el Congo, els Estats Units i la Xina, en els àlbums posteriors Hergé crea regions fictícies com ara Nuevo Rico, San Teodoro, Sildàvia, Bordúria o el Khemed. En el cas dels països reals ja hi havia una traducció estàndard, però en els llocs inventats per Hergé, Ventalló va traduir la toponímia sense una referència estàndard. En el següent quadre es representen algunes d'aquestes regions amb la respectiva traducció.

Bordurie	Bordúria
Moulinsart	Molins de Dalt
Nuevo Rico	Nuevo Rico
Rawhajpoutalah	Ravapurtalà
San Theodoros	San Teodoros
Syldavie	Sildàvia

Com es pot veure en el quadre, en alguns casos Ventalló va adaptar el nom, tal com es fa amb altres regions, com Moldàvia (*Moldavie* en francès), i en d'altres va deixar l'original.

Pel que fa al castell del capità Haddock, Molins de Dalt, les traduccions en els diferents idiomes europeus és ben variada, i l'únic element que roman en totes les versions és *molí*, excepte en la versió anglesa, on es tradueix com a *Marlinspike Hall* (saló del passador).¹¹ En alemany, per exemple, es tradueix com a *Mühlenhof*¹² (camp del molí), i en castellà, com a *Castillo del molino* o com a *Castillo de Moulinsart*.¹³

A part d'aquests topònims, també hi ha noms de personatges que Ventalló va decidir adaptar segons el seu significat: Tryphon Tournesol, Séraphin Lampion, Tchang, Nestor o

¹¹ «Marlinspike Hall» Tintin Wiki.

¹² «Schloss Mühlenhof» Tim und Struppi Wiki.

¹³ Pedro Rey, «¿Sabías que el profesor Tornasol estuvo a punto de llamarse «Señor Mariposa»?» Blog sobre Tintín.

Milou es converteixen a la versió catalana en Silvestre Tornassol, Seraffí Llantió, Xang (o Txang, segons l'àlbum), Nèstor i Milú. Llevat el cas del professor Silvestre Tornassol, els altres noms són, o bé una traducció del significat, o bé una adaptació a l'ortografia catalana.

Hergé es va inspirar en un fuster que coneixia per batejar el professor Tornassol.¹⁴ En català i en castellà es diu Silvestre, i a part d'aquestes dues llengües, no se'n diu en cap més. Quant al cognom, Tornassol, es tracta d'una traducció del francès, i manté la referència de l'astre, com en la majoria de llengües, excepte en anglès, que es diu Calculus.¹⁵

A part d'aquests personatges més coneguts i que apareixen en més d'un àlbum, n'hi ha molts que tenen una aparició efímera. A CF, el segon àlbum traduït per Ventalló, apareixen tot un seguit de personatges famosos dins del còmic que tenen diferents nacionalitats segons es pot deduir pel seu cognom. Mrs et Mr Snowball passen a ser la senyora i el senyor Snouball, Mister Peacock es converteix en el senyor Picoc, i Patrash Pasha és Patràs-Patxà en la versió catalana. Tal com ja hem dit, Ventalló solia traduir tot el text, sense importar l'idioma en el qual estigués, i especialment en els primers àlbums adaptava tots els termes onomàstics a les normes catalanes. El cas de Milou o de Séraphin Lampion sí que requereix una modificació del nom a causa del significat o de la pronúncia, perquè en l'original segueixen criteris de la llengua francesa, i és d'esperar que en segueixin de catalans en la versió catalana. Ara bé, els noms d'aquests altres personatges són potser la prova més flagrant que són estrangers i per això no segueixen les normes ortogràfiques franceses, cosa que tampoc haurien de fer pel que fa a les normes catalanes en la traducció. Ventalló fica tots els noms dins del mateix sac i els adapta a l'ortografia catalana, eliminant un cop més qualsevol rastre d'exotisme de l'obra original.

Tot i aquesta tendència inicial a catalanitzar tot el text, anys més tard, quan traduïa els darrers àlbums de *Les Aventures de Tintin*, va anar deixant cada cop més noms propis tal com estaven escrits en la versió belga. A VS, el penúltim àlbum que va traduir si no comptem *Tintín i l'Art-Alfa*, Joaquim Ventalló va deixar intactes noms com Mik Ezdanitoff, Walter, Spalding o Laszlo Carreidas, que haurien estat susceptibles de patir una adaptació al català. L'exemple més clar d'aquest canvi en les decisions del traductor és el personatge Jean-Loup de la Batellerie, que apareix a l'àlbum *Les Bijoux de la Castafiore* (1963), el primer a ser traduït al català (1964), i a *Tintín et les Picaros* (1976), el darrer a ser traduït (1976). En l'ordre original tan sols hi ha un àlbum entremig de les dues aparicions del personatge, però per a Ventalló hi va haver l'obra sencera. A JC el personatge es va anomenar Joan-Llop de la Flota i a TP es va dir igual que en l'original.

---

¹⁴ Hergé / Moulinsart. 2020. «Le professeur Tournesol».

¹⁵ Tintin Wiki. 2020. «Cuthbert Calculus».

Vegeu l'annex 3 per a un llistat més extens de noms i la seva traducció als àlbums CF, CL, TT, JC, VS i TP.

5. Algunes diferències amb Casterman

L'any 2001 Casterman va adquirir els drets de publicació de *Les Aventures de Tintin* en català i en va encarregar una nova traducció a Isabel Negre i l'agència de traducció gironina Link, que van traduir de nou tots els àlbums excepte el primer, *Tintin au pays des Soviets* (1930). Una gran part del públic va mostrar rebuig a aquestes traduccions perquè no considerava que calgués renovar les que ja hi havia. En canvi, una part més reduïda de lectors creia que sí que feia falta actualitzar unes traduccions fetes feia prop de quaranta anys:

Calia tornar-los a traduir? Jo diria que sí. Hergé és un miracle i els seus àlbums són encara devorats per nens que s'inicien en la lectura. Per aprofitar-ne tot el potencial no podíem eternitzar una traducció dels anys 60 (Pla Nualart 2017).

La diferència més òbvia entre les dues traduccions són els títols. Si bé alguns es van mantenir com en la primera traducció, d'altres tenen algun mot canviat. Els àlbums als quals van modificar el títol són *L'orella escapçada* (que va passar a dir-se *L'orella trencada*), *L'estel misteriós* (*L'estrella misteriosa*), *Hem caminat damunt la Lluna* (*Hem trepitjat la Lluna*) i *Vol 714 a Sydney* (*Vol 714 per Sydney*). Pel que fa als títols, no hi ha cap diferència notable de significat entre la primera traducció i la segona llevat el cas de *L'orella escapçada* o *trencada*. En francès, Hergé va fer servir *casser*, que vol dir 'fer trossets o destruir quelcom'. La traducció més fidel d'aquest terme és, sens dubte, *trencar*. Ara bé, si hom observa en el còmic el fetitxe que té l'orella feta malbé, pot veure que no és esbocinada, sinó que és gairebé sencera tret de la punta, on un esvoranc n'ha llevat un tros. Així doncs, sí, l'orella és trencada, però també escapçada, de manera que totes dues opcions són acceptables. Mentre que la nova traducció es manté més fidel al text original i fa servir un vocabulari més planer i, segurament, més proper al públic infantil d'aquest segle, la proposta de Ventalló té en consideració les imatges del còmic i descriu l'estat de l'orella amb més exactitud. El fet de fer servir un verb molt més precís que *trencar*, que és genèric i no matisa res, enriqueix el vocabulari de l'obra. D'altra banda, tot lector reconeix la paraula, encara que no sigui d'ús quotidià, i es fa una imatge mental del fetitxe més clara.

Un cop endinsats en la lectura de totes dues versions, una altra diferència remarcable són les formes de tractament a les quals recorren els traductors. A *On a marché sur la lune* (1954) hi intervenen molts personatges; alguns són nous i tan sols han aparegut també a *Objectif Lune* (1953), com Wolff, i d'altres són els personatges recurrents en gairebé tots els còmics.

Si es compara la manera que els personatges s'adrecen entre ells en català en *On a marché sur la lune*, es pot veure que en els casos en què Ventalló escull la forma *vós*, Isabel

Negre i l'equip Link opten per *vostè*, i quan el tractament és de la segona persona del singular, les dues versions coincideixen sempre. En canvi, ni en la traducció de l'any 1968 d'aquest mateix àlbum hi apareix la forma *vostè*, ni en la nova versió hi ha l'adreçament de *vós*. En francès, tots els personatges d'aquest còmic es tracten de *vous* excepte els policies Dupondt entre ells i Jorgen als altres personatges, ja que és el malfactor de l'àlbum i tracta de *tu* a tothom per a mostrar una falta de respecte. Tant Joaquim Ventalló com Isabel Negre i l'equip Link van decidir fer servir el *tu* sempre que ocorregués en francès i, a més a més, en els casos que el capità Haddock es dirigeix a Tintín.

El *vós* és el tractament de les relacions de respecte cordial, però sense distanciament ni gens de cerimònia. En canvi, el tractament de *vostè* manifesta una relació més freda i distant. És un tracte per a marcar distàncies. Per això abans, als pobles, hom deia que només tractava de *vostè* el mestre, el capellà, el metge i el guàrdia civil (Badia i Pujol 2017).

Com diu Jordi Badia i Pujol, el *vós* no substitueix el *vostè*, i a cadascun li pertoca una situació diferent. Si ens fixem en la nova traducció, és comprensible que els personatges siguin reverents al professor Tornassol i a Wolff, ambdós matemàtics i científics de renom, o al capità Haddock, el nom del qual ja inclou un rang militar, i els tractin de *vostè*. Els altres personatges, que ja es coneixen prou i n'han passat de tots colors junts, són segurament més propers entre ells i no cal que es mantinguin tan freds els uns amb els altres. Per exemple, quan el capità Haddock es dirigeix als policies, que són una mica beneïts i amb els quals ja ha viscut qui-sap-les aventures, el tractament de *vostè* semblaria fora de lloc, perquè Hergé els presenta com si fossin dues criatures. Tot i ser policies, fa l'efecte que no puguin mantenir la distinció que pertocaria a algú del seu càrrec. Tanmateix, com que ja des de la seva primera aparició tothom els ha tractat de *vostè*, es manté aquesta forma de tractament durant tots els àlbums. A CL, 54.3.1 el capità s'enfada amb un d'ells i l'esbronca fent servir el vocabulari que el caracteritza. En l'edició de Joventut el tracta de *vós* i li diu: «I li heu deixat baixar, estaquirot de fira? Quan us havia encarregat que no me'l deixéssiu de petja!», mentre que en la versió de Casterman s'exclama: «I no li ha barrat el pas?! Però que no hi toca??... Si li he dit que li clavés la vista a sobre, rellamp!» Malgrat que és la forma que s'hi ha adreçat sempre, hem de convenir que és desconcertant que el capità Haddock tracti de *vostè* algú que està insultant i escridassant, i que resultaria més escaient el tuteig o el tracte de *vós*.

Encara que, segurament, la forma *vós* estigui caient en desuetud durant el segle XXI, sorprèn que en la nova traducció s'hagin substituït per *vostè* totes les ocasions en què Ventalló va escollir el *vós*.

Un dels trets més característics de *Les aventures de Tintín* són els renecs del capità Haddock, com *Mil milions de llamps i trons*. A l'hora de fer una nova traducció totalment independent de la primera, se'n poden mantenir alguns detalls o es pot fer la nova versió com si no n'hi hagués cap altra. Quant a aquestes expressions marítimes del capità Haddock, en la nova traducció es va decidir de mantenir la seva relació amb la mar, com en l'original, però es van modificar en comparació amb la traducció de Ventalló.

Per exemple, a CL, 28.1.2, en francès el capità Haddock diu: «Qu'est-ce que vous fabriquez là-haut, mille sabords?» En la versió de Joaquim Ventalló el capità crida: «Què esteu fent aquí dalt, llamp de llamp!», i en la nova traducció diu: «Es pot saber què diantre fabrica?... Llamp de llamp de musclos a la marinera!» Hi continua havent la referència al mal temps, tot i que en francès *mille sabords* tan sols és un renech de mariners que no té res a veure amb les tempestes, però no fa servir la mateixa expressió que en la traducció de l'any 1968. Encara que la nova traducció mantingui la mena d'expressions del capità, no sovintegen tant com en l'original o en la traducció de Ventalló. A continuació s'exposa el text de les bafarades de les tres versions diferents en ocasions que la traducció més recent passa per alt les exclamacions del capità Haddock, corresponents a CL, 36.3.4 i 48.2.1:

Mais vous êtes fou ! Ne faites pas cela, tonnerre de Brest ! (Hergé 1954).

Però ets boig! No ho facis pas, llamp de llamp! (Ventalló 1968).

Què dius, ximplet? Et mataràs! (Isabel Negre i equip Link 2002).

Voilà ! Et si vous réussissez à vous libérer par vos propres moyens, je fais le serment de ne plus boire que de l'eau, mille sabords ! (Hergé 1954).

Ja està! Si ara aconseguiu alliberar-vos pels vostres propis mitjans, us prometo de no beure mai més sinó aigua, llamp de llamp! (Ventalló 1968).

Llestos! I si aconseguixen deslligar-se, juro solemnement que no tornaré a tastar l'alcohol mentre visqui! (Isabel Negre i equip Link 2002).

Els noms dels personatges, que poden donar lloc a traduccions diferents, també van patir algun canvi. Els cognoms dels personatges principals van continuar sent Tintín, Haddock, Tornassol, Dupond, Dupont i Milú. Pel que fa als noms de fonts, tanmateix, el professor Tornassol va ser batejat com a Arseni en la nova traducció. La versió de Ventalló, Silvestre, feia servir el mateix nom que en castellà segurament perquè totes dues traduccions es van publicar sota el segell de l'Editorial Joventut i es va voler mantenir una uniformitat. L'opció de la nova traducció fa servir també un nom de persona real i, a més a més, fa referència a l'element químic arsènic, cosa que està relacionada amb l'ofici del professor.

Tot i la riquesa del vocabulari i d'expressions que tenen les traduccions de Ventalló, no són del tot exemptes d'errors gramaticals, potser per la pressa a l'hora de publicar-los o potser per la falta d'un revisor. Un dels errors més freqüents en les seves traduccions és l'ús de la construcció *anar a [+ infinitiu]* en sentit de futur, que és un calc del francès *aller [+ infinitiu]*. Alguns exemples són a CL, 32.2.1, on el professor Tornassol diu: «Anem a començar els treballs d'observació.» per «Nous allons commencer les travaux d'observation.», o a JC, 33.4.3, on el capità Haddock crida: «Que va a cantar!» per «Elle va chanter!» En les traduccions més recents, Isabel Negre i l'equip Link eviten aquests calcs: «Comencem les tasques d'observació» (CL, 32.2.1). Un altre dels errors que va cometre Ventalló va ser la traducció paraula per paraula d'oracions inacabades, la qual cosa porta a construccions agramaticals en català. A CL, 40.1.4, Wolff se sorprèn de veure Tintín estabornit i diu: «Mon Dieu... vous... vous... ne l'avez tout de même pas trop...». En aquesta mena de construccions, en francès l'adverbi *trop* va entre el *pas* i el participi del verb, però en català l'adverbi va després del participi. En aquest exemple no hi ha el participi perquè la frase no està acabada, però, no obstant això, la versió en català no hauria de tenir l'adverbi abans del participi, com és el cas de la traducció del 1968: «Déu meu! Tanmateix no l'heu pas massa...». Un cop més, la versió del segle XXI no comet el calc, ja que fa una traducció més lliure i Wolff diu: «Déu del cel!... Vol dir que... que no n'ha fet un gra massa?»

Així doncs, en general, es pot veure que en alguns aspectes la retraducció no millora la que ja hi havia, com en el cas dels renecs del capità Haddock, en d'altres simplement ofereix una versió diferent, com en les formes de tractament o la traducció de noms propis i títols, i també n'hi ha en què suposa una clara millora de la versió catalana, que solia traduir més literalment i, a vegades, incorria en errades gramaticals.

CONCLUSIONS

Tota traducció suposa la creació d'una obra literària en certa manera nova, i la tasca de Joaquim Ventalló com a traductor de Tintín inaugurava, a més a més, un àmbit pràcticament inconnegut en la literatura catalana: la traducció de còmics. Sense cap referent que li servís com a guia, Ventalló es va basar en la seva experiència com a periodista i es va fiar dels seus coneixements del francès per a fer la primera traducció de *Les Aventures de Tintin*, que fou *Les joies de la Castafiore*. Això va suposar l'ús d'un registre formal i proper a l'original. Tanmateix, al llarg del treball s'ha pogut notar que, com més àlbums traduïa, més llibertats es prenia el traductor, sense deixar mai d'ésser fidel a la funció dels còmics en francès.

El vocabulari específic del personatge de Tintín, que és periodista, com ho fou Ventalló, no és mai col·loquial ni vulgar, per la qual cosa de vegades resulta poc adient a les situacions i peripècies que envolten el protagonista. Per extensió, també d'altres personatges profereixen exclamacions que no s'escauen a un llenguatge espontani, i fan servir mots com *llur*, *pana*, *rar*, *encalçar*, *gavadal* o *àdhuc*. Com s'ha vist, en molts d'aquests casos el problema rau en una traducció massa literal del francès, però en d'altres és evident que Ventalló volia conservar (i, fins i tot, estendre) la riquesa de la llengua catalana, que havia estat marginada durant més de dues dècades.

Aquesta proximitat a l'original, tanmateix, només figura en el text, diguem-ne, ordinari, en el text que no requereix una traducció més enllà del significat literal de l'original, que són la majoria de vinyetes de l'obra. És en Tintín que es nota més aquesta fidelitat excessiva perquè no té cap tret característic en el seu llenguatge. Els Dupondt, el capità Haddock o el professor Tornassol, en canvi, sí que tenen una peculiaritat que els diferencia dels altres. La beneiteria, els renecs o la sordor d'aquests personatges exigeixen una traducció més lliure. En el cas dels Dupondt i del professor Tornassol és per mantenir el joc de paraules, i Ventalló hi reeixia. Els insults del capità Haddock, que són el que més renom han donat al traductor, són més variats que en l'original, però, alhora, en mantenen la funció perfectament. Encara que aquest treball ha dreçat una llista amb alguns dels renecs que apareixen en només sis àlbums, hi ha obres que els recullen tots, com *Llamp de llamp de rellamp de contra-rellamp*, publicada l'any 2011 a l'editorial Acontravent i amb pròleg de la filla del traductor, Eulàlia Ventalló. L'èxit que encara té la traducció catalana de *Les Aventures de Tintin* mig segle més tard és una mostra clara que Ventalló hi va abocar tot el seu coneixement lingüístic per a crear una obra cabdal en la literatura juvenil.

Un altre tema que s'ha estudiat en aquest treball és l'ús de les tres formes de tractament que ofereix la llengua catalana en oposició a les dues que hi ha en francès. Malgrat que l'ús del *vós* és excessiu (potser per semblança amb el *vous* francès), no es pot dir que sigui

incorrecte, perquè coincideix amb el que prescrivia el filòleg Joan Coromines i s'hi pot establir un criteri prou clar. Ventalló opta per la segona persona del singular quan hi ha una gran diferència d'estatus o el parlant vol mostrar desdeny envers el receptor, principalment, i es va decantar pel *vostè* en casos de profund respecte. El fet que triï *vós* en la resta de casos, que són la majoria, realça la formalitat de l'obra. A part d'això, malauradament, cal lamentar les incoherències en les formes de tractament d'alguns personatges, que arriben a variar fins i tot en la mateixa pàgina.

Una de les principals diferències entre la versió de Ventalló i la retraducció encarregada per Casterman a Isabel Negre i l'equip Link són, precisament, els canvis en les formes de tractament entre els personatges. Si Joaquim Ventalló amb prou feines feia servir la tercera persona del singular, la nova versió només té en compte el *tu* i el *vostè*, i bandeja completament l'ús del *vós*. Segurament no és una coincidència que allà on Ventalló aplicava el *vós*, l'edició de Casterman faci servir el *vostè*.

Altres diferències entre totes dues versions són la formalitat i riquesa d'expressions que conté la versió del segle XX i que no són tan presents en la del segle XXI, com per exemple més precisió en el vocabulari o un ús més extens dels renecs del capità Haddock. Tanmateix, també cal dir que la versió més recent és pràcticament lliure d'errors ortogràfics o gramaticals, cosa que no es pot dir de l'obra de Ventalló.

Emprar cançons tradicionals catalanes per traduir les cançons dels còmics en francès fou un gran encert, i aquesta decisió es justifica perquè és un gran pas per a l'anostrament de l'obra i per a la recuperació de cançons de transmissió oral. La majoria de les cançons que va fer servir ja havien estat aplegades a l'entrant de segle en reculls de la Biblioteca Popular de l'Avenç. Juntament amb els insults del capità Haddock, és aquí on Ventalló va ser més lliure per traduir, i no es pot dir que hagi fracassat en la tasca d'oferir al públic juvenil una obra catalana comprensible i de la qual es pugui gaudir.

La traducció de tots els àlbums es va allargar més d'una dècada (des del 1964 fins el 1976), però les diferències entre àlbums de tots dos extrems no són gaire destacables, per bé que sí que n'hi ha. Si bé al començament traduïa o adaptava tots els noms propis (els dels protagonistes o els de personatges clarament estrangers), cosa que feia perdre trets característics en la traducció, a mesura que avançaven els àlbums va deixar cada cop més noms igual que en francès. Malgrat això, aquest patró no es pot aplicar a les bafarades que contenen fragments en altres idiomes. Tant en els primers àlbums (CF) com en els darrers (TP), el text és íntegrament en català, encara que l'original contingui oracions o simplement mots en portuguès, anglès o castellà. Es pot afirmar, per tant, que en la traducció hi havia la intenció d'homogeneïtzar el text. Tots els àlbums segueixen, si fa no fa, el mateix criteri

per traduir les cançons, els renecs, els jocs de paraules o per aplicar les formes de tractament, i és per això que el resultat és una sèrie de còmics tan uniforme com l'original.

En general, hom podria considerar que el conjunt de tots els àlbums en català és una obra de caire catalanista, tant pel canvi que suposa en els corrents culturals de l'època, com per la introducció de tot un seguit d'expressions i cançons genuïnes que demostren la riquesa de la llengua. Algunes de les propostes innovadores de Ventalló s'han conservat en les tècniques de traducció de còmics més recents, com l'adaptació dels noms propis al català, però d'altres no han tingut la mateixa rebuda, perquè la principal forma de tractament en altres àlbums, fins i tot en còmics dels anys vuitanta, és el tuteig, i no pas l'adreçament de *uós*.

BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

1. Obres citades

- BIDAUD, Samuel. 2017. «Tintin et le langage». A: Los libros en la literatura. Múrcia: Editum. Estudios Románicos, 26. P. 143-157.
- COROMINES I VIGNEAUX, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana. Volum VIII SOG-UX*. Barcelona: Curial edicions catalanes, 1980-1991.
- RIERA PUJAL, Jordi. 2011. *El còmic en català. Catàleg d'àlbums i publicacions (1939-2011)*. Barcelona: Glénat.
- VINYES I ROIG, Pau. 2010. *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític, poeta i traductor*. Fundació Josep Irla.
- BADIA I PUJOL, Jordi. 2017. «I vós, què votareu?». Vilaweb.
<https://www.vilaweb.cat/noticies/i-vos-que-votareu/> (Consulta 21 de gener de 2020).
- Hergé / Moulinsart. 2020. «Hergé». <https://www.tintin.com/fr/herge> (Consulta 4 de desembre de 2019).
- Hergé / Moulinsart. 2020. «Le professeur Tournesol».
<https://www.tintin.com/fr/characters/le-professeur-tournesol> (Consulta 13 de gener de 2020).
- Hergé / Moulinsart. 2019. «Tintin au pays des Soviets en russe: une première mondiale».
<https://www.tintin.com/fr/news/5446/tintin-au-pays-des-soviets-en-russe-une-premiere-mondiale> (Consulta 5 de desembre de 2019).
- Le Point. 2017. «Tintin et Milou : un dessin de Hergé vendu 505 000 euros».
https://www.lepoint.fr/culture/tintin-et-milou-un-dessin-de-herge-vendu-505-000-euros-18-11-2017-2173338_3.php (Consulta 30 de novembre de 2019).
- PLA NUALART, Albert. 2017. «L'horrible sacrilegi de l'orella trencada». Ara.cat.
https://llegim.ara.cat/opinio/Lhorrible-sacrilegi-lorella-trencada_o_1769823041.html (Consulta 20 de gener de 2020).
- REY, Pedro. 2019. «¿Sabías que el profesor Tornasol estuvo a punto de llamarse «Señor Mariposa»?». Blog sobre Tintín. (Consulta 9 de desembre de 2019).
- Tim und Struppi Wiki. 2019. «Schloss Mühlenhof». https://tim-und-struppi.fandom.com/wiki/Schloss_M%C3%BChlenhof (Consulta 9 de desembre de 2019).
- Tintin Wiki. 2019. «Marlinspike Hall». https://tintin.fandom.com/wiki/Marlinspike_Hall (Consulta 9 de desembre de 2019).

Tintin Wiki. 2020. «Cuthbert Calculus».

https://tintin.fandom.com/wiki/Cuthbert_Calculus (Consulta 13 de gener de 2020).

Viquipèdia. 2019. «Les aventures de Tintín».

https://ca.wikipedia.org/wiki/Les_aventures_de_Tintín (Consulta 10 de desembre de 2019).

2. Obres consultades

40 *Cançons Populars Catalanes. Primera serie*. 1909. 2a ed. Barcelona: Biblioteca Popular de l'Avenç.

CARRERA, Adolf. 1916. *30 Cançons Populars Catalanes (Quarta serie)*. Barcelona: Biblioteca Popular de l'Avenç.

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA. Gabinet de Llengua Catalana. 1995. *Les referències i les citacions bibliogràfiques, les notes i els índexs*. 2a ed. Bellaterra: Servei de publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Moulinsart: La Vie de Château. 2020. «Les chansons dans les albums».

<http://moserm.free.fr/moulinsart/chroniques4.html> (Consulta 10 de gener de 2020).

Wikipédia. 2020. «Faust (Gounod)». [https://fr.wikipedia.org/wiki/Faust_\(Gounod\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Faust_(Gounod)) (Consulta 10 de gener de 2020).

Wikipédia. 2019. «Hergé». <https://fr.wikipedia.org/wiki/Hergé> (Consulta 4 de desembre de 2019).

ANNEXOS

1. Annex 1: àlbums de la sèrie

A continuació s'exposen tots els títols de la sèrie de la versió original en francès, amb autoria d'Hergé i editada per Casterman, de la primera traducció al català, feta per Joaquim Ventalló i editada per Joventut, i de la retraducció al català, feta per Isabel Negre i l'equip Link i editada per Casterman. La columna de l'esquerra conté les abreviatures amb les quals es fa referència als àlbums durant el treball.

Abreviatures	Casterman	Joventut	Casterman
PS	<i>Tintin au pays des Soviets</i>	<i>Tintín al país dels soviets</i>	Sense traducció
TC	<i>Tintin au Congo</i>	<i>Tintín al Congo</i>	<i>Tintín al Congo</i>
TA	<i>Tintin en Amérique</i>	<i>Tintín a Amèrica</i>	<i>Tintín a Amèrica</i>
CF	<i>Les Cigares du pharaon</i>	<i>Els cigars del faraó</i>	<i>Els cigars del faraó</i>
LB	<i>Le Lotus bleu</i>	<i>El lotus blau</i>	<i>El lotus blau</i>
OE	<i>L'Oreille cassée</i>	<i>L'orella escapçada</i>	<i>L'orella trencada</i>
IN	<i>L'Île noire</i>	<i>L'illa negra</i>	<i>L'illa negra</i>
CO	<i>Le Sceptre d'Ottokar</i>	<i>El ceptre d'Ottokar</i>	<i>El ceptre d'Ottokar</i>
CP	<i>Le Crabe aux pinces d'or</i>	<i>El cranc de les pinces d'or</i>	<i>El cranc de les pinces d'or</i>
EM	<i>L'Étoile mystérieuse</i>	<i>L'estel misteriós</i>	<i>L'estrella misteriosa</i>
SU	<i>Le secret de la Licorne</i>	<i>El secret de l'Unicorn</i>	<i>El secret de l'Unicorn</i>
TR	<i>Le Trésor de Rackham le Rouge</i>	<i>El tresor de Rackham el Roig</i>	<i>El tresor de Rackham el Roig</i>
BC	<i>Les Sept Boules de cristal</i>	<i>Les 7 boles de cristall</i>	<i>Les 7 boles de cristall</i>
TS	<i>Le Temple du soleil</i>	<i>El temple del sol</i>	<i>El temple del sol</i>
PO	<i>Tintin au pays de l'or noir</i>	<i>Tintín al país de l'or negre</i>	<i>Tintín al país de l'or negre</i>
OL	<i>Objectif Lune</i>	<i>Objectiu: la Lluna</i>	<i>Objectiu: la Lluna</i>
CL	<i>On a marché sur la</i>	<i>Hem caminat damunt</i>	<i>Hem trepitjat la Lluna</i>

	<i>Lune</i>	<i>la Lluna</i>	
AT	<i>L’Affaire Tournesol</i>	<i>L’afer Tornassol</i>	<i>L’afer Tornassol</i>
SC	<i>Coke en stock</i>	<i>Estoc de coc</i>	<i>Estoc de coc</i>
TT	<i>Tintin au Tibet</i>	<i>Tintín al Tibet</i>	<i>Tintín al Tibet</i>
JC	<i>Les Bijoux de la Castafiore</i>	<i>Les joies de la Castafiore</i>	<i>Les joies de la Castafiore</i>
VS	<i>Vol 714 pour Sydney</i>	<i>Vol 714 a Sydney</i>	<i>Vol 714 per Sydney</i>
TP	<i>Tintin et les Picaros</i>	<i>Tintín i els pícaros</i>	<i>Tintín i els pícaros</i>

2. Annex 2: cançons

Aquí es recullen els fragments de totes les cançons dels àlbums, tant la versió original com la traducció, el títol de les cançons i el còmic en el qual apareixen.

<p>Sur la mer calmée.</p> <p>Versió francesa d'<i>Un bel di, vedremo</i>, de l'òpera <i>Madame Butterfly</i> de Giacomo Puccini</p>	<p>Damunt la mar encalmada.</p> <p>Traducció literal</p>	CF, 36.1.2
<p>Non,/ mes yeux/ ne te verront plus.</p> <p><i>De l'art, splendeur immortelle</i>, de l'òpera <i>Benvenuto Cellini</i> d'Eugène-Émile Diaz de la Peña</p>	<p>No.../ els meus ulls/ no et veuran més.</p> <p>Traducció literal</p>	CF, 41.2.2
<p>Il était une bergère/ Et ron et ron, petit patapon.</p> <p><i>Il était une bergère</i>, cançó tradicional francesa</p>	<p>Era una pastoreta/ i rom rom pata-pom pom pom.</p> <p>Traducció literal</p>	CF, 43.2.4
<p>Un deux trois quatre cinq six sept/ Violette ! Violette !</p> <p><i>Un, deux, trois, quatre, cinq, six, sept, Violette</i>, de Tohama</p>	<p>El gegant del Pi/ ara balla, ara balla...</p> <p><i>El gegant del Pi</i>, cançó tradicional catalana</p>	LB, 23.4.3
<p>Cott... Cott... Cott... Codaak !</p> <p>Rampell de bogeria de Tintín</p>	<p>Es-car-bat bum bum,/ posa-hi oli.</p> <p><i>Escarabat bum-bum</i>, cançó tradicional catalana</p>	LB, 23.4.4
<p>Tarataboum Taratata Boum ! Boum ! Boum !</p> <p>Rampell de bogeria de Tintín</p>	<p>Quan el pare no té pa,/ la canalla, la canalla.</p> <p><i>Quan el pare no té pa</i>, cançó tradicional catalana</p>	LB, 24.3.4
<p>Tralalaouti ! Dzim ! Boum !... Tralalaouti !...</p> <p>Rampell de bogeria de Tintín</p>	<p>Tururut, tururut, qui gemega ja ha rebut!</p> <p><i>El senyor Ramon</i>, cançó tradicional catalana</p>	LB, 24.4.2
<p>Toréador, en ga-a-a-arde ! Toréador Toréador !/ Toréador et trala-la-la-la la la la la/ un œil noir te regaaaaaarde.</p> <p><i>Votre toast, je peux vous la rendre</i>, de l'òpera <i>Carmen</i> de Georges Bizet</p>	<p>Un pobre pagès/ tenia una filla,/ Tenia quinze anys/ i encara no fila trala-rala la la.</p> <p><i>La filadora</i>, cançó tradicional catalana</p>	OE, 1.2.2 i 1.2.3
<p>Ah ! Je ris de me voir/ si belle en ce miroir !/ Est-ce toi Marguerite ?/ Réponds-moi réponds-moi/ Réponds, réponds réponds vite !</p>	<p>Ah! Ric de veure'm/ tan bella en aquesta mirall!/ Ets tu, Margarida?/ Contesta'm contesta'm/ contesta'm,</p>	CO, 29.4.2 i 29.4.3

<i>Air des bijoux</i> , de l'òpera <i>Faust</i> de Charles Gounod	contesta'm de pressa! Traducció literal	
C'est nous les gars de la marine. <i>Les gars de la marine</i> , cant de mariners	Jo en tinc una jupa/ tota de vellut. <i>La cançó del pobre</i> , cançó tradicional catalana	CP, 42.3.2
Je suis le roi de la montagne. <i>Armailli du Moléson</i> , poema d'Ignace Baron	Si n'eren tres tambors/ que en vénen de la guerra. <i>Els tres tambors</i> , cançó tradicional catalana	CP, 55.2.2
Prenez garde/ prenez garde/ la dame blanche vous regarde. <i>La Dame blanche</i> , de l'òpera <i>La Dame Blanche</i> , de François Adrien Boieldieu	A la plaça fan ballades,/ ai mare deixeu-m'hi anar. <i>La Catarineta</i> , cançó tradicional catalana	CP, 55.2.3
Je suis le roi de la montagne. <i>Armailli du Moléson</i> , poema d'Ignace Baron	Tot baixant per la drecera. <i>Boscós de Vallvidrera</i> , poema de Joan Maragall	CP, 55.3.3
Sur le pont d'Avignon/ on y danse/ on y danse. <i>Sur le pont d'Avignon</i> , cançó tradicional francesa	Dalt del pont d'Avinyó.../ hom hi balla.../ hom hi balla... Traducció literal	EM, 54.4.3
Ninon qu'il est doux/ de valser avec vous. Cançó inventada per Hergé	Quin goig... de poder.../ ballar un vals... arrancat... Traducció literal	TR, 50.3.2
Le Soleil a rendez-vous avec la Lune. <i>Le Soleil a rendez-vous avec la lune</i> , de Charles Trenet	El Sol s'ha donat cita amb la lluna. Traducció literal	TS, 59.4.1
Boum... Quand vot'moteur fait Boum.../ la dépanneuse Simoun... viendra vers vous en vitesse... Anunci de ràdio inventat per Hergé	Si el vostre motor fa Bum,/ crideu de seguit el garatge Patapum... Traducció literal	PO, 1,3,1
Et nous irons à Valparaiso/ Good-bye, farewell.../ Pour faire la pêche au cachalot ! <i>Hardi les gars !</i> , cant de mariners	A la vora de la mar/ n'hi ha una donzella/ que en brodava un mocador/ que és per la reina. <i>El mariner</i> , cançó tradicional catalana	CL, 10.2.1 i 10.2.2
Au clair de la terre./ Pom pom pom pom pom. Versió adaptada de <i>Au clair de la lune</i> , cançó	Al clar de la Terra/ Pom pom pom pom pom. Traducció literal	CL, 49.2.1

tradicional francesa		
Tous ces fiers enfants de la Gaule/ allaient sans trêve et sans repos. <i>Le Régiment de Sambre-et-Meuse</i> , Robert Planquette i Paul Cézano	Una matinada fresca/ jo me'n vaig anar a caçar. <i>El caçador i la pastoreta</i> , cançó tradicional catalana	TT, 15.6.4
Allaient sans trêve et sans repos. <i>Le Régiment de Sambre-et-Meuse</i> , Robert Planquette i Paul Cézano	Me n'agafo l'escopeta/ trum la la quina fresca hi fa. <i>El caçador i la pastoreta</i> , cançó tradicional catalana	TT, 16.1.3
Nous voilà presque aubout de nos peines... Cançó inventada per Hergé	Jo en tinc un gec catacrec./ I ja s'està acabant el patir./ Que és de vellut catacroc. Cançó inventada per Joaquim Ventalló	TT, 60.4.2

3. Annex 3: noms dels personatges

Aquest annex conté els noms de diferents personatges i la seva traducció catalana. Estan ordenats per àlbum i alfabèticament.

<i>Els cigars del faraó</i>	Ibn-Abou-Bekhr	Ibn-Abú-Bekhr
	Kih-Oskh	Kih-Oskh
	Oliveira da Figueira	Oliveira da Figueira
	Patrash Pasha	Patràs-Patxà
	Mister Peacock	Senyor Picoc
	Philémon Siclone	Filemó Sicló
	Rastapopoulos	Rastapopoulos
	Mrs et Mr Snowball	Senyora i senyor Snouball
	Zlotzky	Slotsky
<i>Hem caminat damunt la Lluna</i>	Baxter	Bàxter
	Jorgen	Jorgen
	Muskar XII	Muskar IV
	Wolff	Wolff
<i>Tintín al Tibet</i>	Foudre Bénie	Llamp Beneït
	Grand Bazar	Gran D'Això
	Grand Chose	Gran Dallonses
	Grand Chose Turc	Gran Dallonses Turc
	Grand Mogol	Gran Mongol
	Grand Mufti	Gran Muftí
	Grand Précieux	Gran Preciós
	Grand Sachem	Gran Patxà
	Grand Trésor	Gran Tresor
	Grand Vizir	Gran Visir
	Khor-Biyong	Khor-Biyong
	Migou	Migú

	Savoir Infini	Seny Infinit
	Tchang	Xang
	Wang Jen-Ghié	Wang-Gen-Xié
<i>Les joies de la Castafiore</i>	Boucherie Sanzot	Carnisseria Sensòs
	Boullu	Burrull
	Emile Vanneau	Emili Xancó
	Jean-Loup de la Batellerie	Joan-Llop de la Flota
	Séraphin Lampion	Serafi Llantió
	Tchang	Txang
<i>Vol 714 a Sydney</i>	Krollspell	Krollspell
	Laszlo Carreidas	Laszlo Carreidas
	Mik Ezdanitoff	Mik Ezdanitoff
	Odile	Pepeta
	Paolo Colombani	Paolo Colombani
	Rastapopoulos	Rastapopoulos
	Spalding	Spalding
	Szut	Szut
	Walter	Walter
<i>Tintín i els pícaros</i>	Arumbayas	Arumbaies
	Colonel Esponja	Coronel Esponja
	Jean-Loup de la Batellerie	Jean-Loup de la Batellerie
	Plekszy-Gladz	Pleksi-Glas
	Séraphin Lampion	Serafi Llantió